

Talen en taalgebruik



Francis Gastmans

Talen en taalgebruik

Tekst en vormgeving: Francis Gastmans

Foto: Centre Pompidou, Parijs 2012 (er wordt een tekst voorgelezen en verteld met gebarentaal)

Versie 25.1 - januari 2026

© Francis Gastmans

<https://francisgastmans.com/>
francisgastmans@icloud.com

Je mag al de teksten op mijn website vrij gebruiken. Meer nog, het doel van het delen van mijn gedachten is dat je ze zou gebruiken om daarmee kritisch-onderzoekend je inzichten en die van anderen onder de loep te nemen. Gelieve wel respect te hebben voor het copyright en steeds mij als bron te vermelden wanneer je een stukje gebruikt. Dank je.

Korte teksten

'Korte teksten' zijn inleidingen, stimulerende gedachten, smaakmakers, ideeën-verspreiders, twijfel-zaaiers. Het zijn geen gedachten met een eindpunt, geen wetenschappelijk vastgelegde conclusies, geen academische teksten, wel voorlopige resultaten van mijn persoonlijk onderzoek. De inzichten, ervaringen en reflecties hebben voor mij inmiddels een bepaalde 'stevigheid'. Toch blijven ze slechts een stap op mijn nooit eindigende zoek- en vindtocht en dus kunnen de gedachten die hier staan morgen weer worden bijgeschaafd. Na een wijziging krijgt een tekst een nieuw versie-nummer.

Ik denk en schrijf op de praktijk gericht, pad-vindend¹ en voel me verbonden met enkele praktisch denkende 'vindrs' in het oude China (Zhuang Zi, taoïsme) en in het oude India (Nāgārjuna, De Weg van het Midden).

Ik schrijf in gewone-mensentaal, ik vermijd zoveel mogelijk filosofisch of technisch jargon, en tegelijkertijd let ik er op dat ik overal zorgvuldig spreek en waar nodig nauwkeurig. Alle begrippen en woorden zijn een conventie, louter een afspraak, dus je kunt best van mening verschillen met mij over woorden. Daarenboven beleven jij en ik woorden anders dan een definitie aangeeft. Waar nodig zal ik verduidelijken hoe ik bepaalde woorden gebruik. Voor de verwijzing naar personen gebruik ik willekeurig 'hij' en 'zij'; dit betekent dat je die in de meeste gevallen gewoon kunt ruilen of omzetten in 'hun'.

Iedere 'Korte tekst' kan je vlot afzonderlijk lezen en gebruiken. Om een tekst volledig te kunnen vatten is het echter vaak aangewezen om de teksten er bij te nemen waar in de voetnoten naar wordt verwezen.²

Francis Gastmans

¹ Over 'gidsen' en 'pad vindrs' lees je meer in het gratis boek *Padvindend leiderschap - Samen de juiste weg vinden*

² Wanneer er in de voetnoten staat "Lees meer in ..." slaat dit op een tekst die je vindt op mijn website: <https://franciscgastmans.com/korte-teksten/>

Inhoud

Inleiding	1
Begrippen zijn de kleinste bouwstenen	7
De kleinste bouwstenen van de talen	
Negen kenmerken van begrippen	
Je ‘spreekt’ meerdere talen binnen je communicatiesysteem	26
Je leeft in verschillende ‘werelden’	
Welke talen je ‘spreekt’ doet er toe	
Non-verbale talen zijn de lijm van de communicatie.	
Is een non-verbale of beeldende uitdrukking een ‘taal’?	
De kracht van non-verbale en beeldende talen	
Stilte als taal, de taal van stilte	
Je communiceert steeds vanuit een open, samenhangend ‘communicatiesysteem’	
Alle talen zijn cultuurgebonden	
Bieden talen me vrijheid of begrenzen ze me?	37
Talen als een bevrijding	
De begrenzing van de talen	
Talen bepalen hoe je je ‘zelf’ en de wereld ziet en beleeft	43
Je talen vormen jou en jouw denken	
Je aangeleerde talen creëren jouw ‘werkelijkheid’	
Je woorden en beelden zijn niet ‘neutraal’, ze hebben steeds een kleur	
Je beleeft woorden binnen clusters	52
Talen zijn betekenis + beleving + beeld	
Semantisch netwerken	
Woordenwolken	
Hoe vormt zich in jou een woordenwolk?	

Kwaliteiten

Tien kwaliteiten van taalgebruik

Taalgebruik en relaties

1. Dagelijks of gewoon taalgebruik
2. Zorgvuldig of bedachtzaam taalgebruik
3. Nauwkeurig of wetenschappelijk taalgebruik
4. Paradoxaal of therapeutisch taalgebruik
5. Magisch of sacraal taalgebruik
6. Metaforisch of beeldend taalgebruik
7. Speels of poëtisch taalgebruik
8. Verhullend of eufemistisch taalgebruik
9. Demagogisch of profetisch taalgebruik
10. Bureaucratisch of juridisch taalgebruik

Inleiding

Een ‘communicatiemiddel’ of een ‘taal’?

Alle levende wezens, van eencelligen tot ‘de slimste mens’, kunnen communiceren en gebruiken daarvoor een van de vele communicatiemiddelen: klanken, gebaren, kleuren, geuren, chemische stofjes, lichtsignalen, trillingen, kledij, architectuur, territorium, ... Een *communicatiemiddel* is een gecodeerde, systematische en intern samenhangende manier om een boodschap uit te sturen, die de ander kan ontvangen, op zijn manier decodeert, al of niet begrijpt en er al of niet iets mee doet.

De homo sapiens is de enige die een aantal communicatiemiddelen verder heeft ontwikkeld tot een *taal*. Taal is een uiterst verfijnd en uitgewerkt communicatiemiddel. Het stelt de gebruikers in staat om begrippen, concepten en gedachten met elkaar uit te wisselen en te proberen dit zo helder mogelijk te doen. Een taal is echter enkel ‘duidelijk’ voor diegenen die deze taal ‘spreken’ en hanteren. Dit geldt niet alleen voor de verschillende woordentalen maar ook voor de non-verbale en de beeldende talen. Elke taal beschikt over een eigen woordenschat, tekenschat of beeldenschat en over regels voor de constructie van de betrokken taal (grammatica). Woordentaal is de meest uitgewerkte taal, toch heeft die haar beperkingen. In de meeste situaties kan de woordentaal niet zonder een van de andere talen wil zij een effectief communicatiemiddel zijn.

Welke taal is het meest geschikt om uit te drukken wat je voelt na een inspirerend concert? Hoe vertel je je vrienden over een sportprestatie die je erg enthousiast maakte? Hoe maak je tijdens een overleg het best duidelijk wat je wil zeggen wanneer blijkt dat woorden tekort schieten of tot misverstanden leiden? Welke talen gebruik je dan? Welke talen ‘spreek’ je wanneer je verliefd bent en een intiem moment beleeft?

Je ‘spreekt’ vele talen want je leeft als mens tegelijkertijd in verschillende ‘werelden’. In elk van die ‘werelden’ hebben mensen een aantal talen ontwikkeld om iets in mede te delen of door te geven. Je kunt dus vele talen leren en hanteren niet alleen de woordentaal.



Je gebruikt niet steeds een ‘taal’. Soms hanteer je enkele eenvoudige communicatiemiddelen, zoals alle dieren gebruiken, en doe je op dat ogenblik niet meer dan bv. een kwaad gezicht opzetten, wat klanken uitstoten, een vluchtig gebaar tonen en verder lopen.

Wanneer je enkele woorden Italiaans kent en daarmee twee kopjes koffie kunt bestellen is jouw Italiaans een communicatiemiddel.

Wanneer je een boek kunt lezen en een gesprek kunt voeren in het Italiaans gebruik je een taal.

In deze tekst focus ik op wat een taal tot een ‘taal’ maakt en welke aspecten daarvan door ‘taalkundigen’ over het hoofd worden gezien en niettemin een belangrijke rol spelen in de communicatie. Zoals steeds vertrekken mijn gedachten uit de praktijk, nemen mijn reflecties daarvan wat afstand en wijzen ze terug naar de praktijk. Mijn tekst wil je op andere gedachten brengen, een ruimer beeld

schetsen vanuit een *systemische* visie op communicatie, je creativiteit aanspreken om zelf te ontdekken welke talen jij zou kunnen aanleren of verbeteren. Soms is het wijs om te vertragen, om even stil te staan, wat afstand te nemen en te kijken naar wat er ‘achter de schermen’ gebeurt wanneer je iets zegt. Dat kan helpen om je verouderde beelden over ‘taal’ bij te sturen.

Wie mag iets vertellen over ‘taal’?

Ik ben geen taalkundige en dit is geen wetenschappelijk werk. Wat is dan de reden dat ik toch schrijf over taal, talen en taalgebruik?

Om een taalkundige te parafraseren: *“Iedereen gebruikt de taal als vanzelfsprekend en bijgevolg denkt iedereen iets te kunnen zeggen over taal en taalgebruik.”*³ Ik was van kindsbeen af gevoelig voor taal en meer bepaald voor wat het gebruik van de diverse ‘talen’ - dus ook de non-verbale talen - doet in de relatie tussen mensen, en wat dat betekent voor de kwaliteit van het taalgebruik. Mijn gedachten werden sindsdien gevoed door de omgang met de verschillende talen (verbale talen, non-verbale talen, beeldende talen) zowel in privé als in professionele situaties, zowel in eigen land als in verschillende culturen.

Wat taalkundigen schrijven, heeft me geleerd dat ze in een bubbel leven. Zo hebben ze vooral of uitsluitend oog voor de *inhoud* van de communicatie en de *syntaxis* van de taal niet voor de *relationele* aspecten: *“Communicatie behelst het overdragen van informatie.”* (en het begrip ‘informatie’ wordt hier strikt gehanteerd, d.w.z. feitelijke

³ De citaten ‘van een taalkundige’ komen uit: Jan Pekelder, *Het taaldier mens - Over de oorsprong, de geschiedenis en het gebruik van taal* (met het accent op de Nederlandse taal!), Uitgeverij Lias, 2020. Ik kies dit boekje omdat dit een vlot geschreven tekst is met een beperkt aantal jargon-woorden. Een lijst met door mij geraadpleegde academische werken of video’s is hier niet op z’n plaats. Of toch eentje: [Mind Your Language - Metaphor, Thought and Imagination](#), World Science Festival 2021, Noam Chomsky, Steven Pinker, Evelina Fedorenko, and Daniel Dor join Brian Greene, on the foundations of language.

gegevens).⁴ In dezelfde sfeer bestuderen taalkundigen de *betekenis* van woorden en hebben ze geen verbinding met de *beleving* van woorden en met de *beelden* die woorden tegelijkertijd oproepen. Deze laatste twee aspecten van woorden zijn echter van wezenlijk belang in de communicatie.

Ter verduidelijking: het begrip 'betekenis' heeft verschillende invullingen, onder meer afhankelijk van het taalgebruik (dagelijks, zorgvuldig, nauwkeurig, paradoxaal of metaforisch). Het kan zowel slaan op 'definitie' of 'conventionele invulling' als op 'zingeving', wat compleet andere belevingen zijn.

Ik heb geleerd dat communicatie op de allereerste plaats slaat op verbinden. Daarnaast beleef ik de talen vanuit een systemisch grondpatroon. Dit betekent dat de verschillende aspecten van de menselijke communicatie met elkaar verbonden zijn en nauw samenwerken. De woordentaal is een geweldig knap communicatiemiddel dat staat buiten kijf. Deze taal kan echter niet los worden gezien van de andere communicatiemiddelen die zich wel of niet hebben ontwikkeld tot een 'taal' (non-verbale en beeldende talen).⁵ Dit roept de vraag op: *Hoe en wanneer ontwikkelde een communicatiemiddel (waar alle levende wezens over beschikken) tot een taal?* Aangezien de invulling van een woord een conventie is, hangt dus veel af van de betekenis (de definitie) die je toekent aan de woorden 'communicatie' en 'taal' én van je belevingen, je beelden en je gebruik. Naast de betekenis spelen de beleving van het woord en het beeld dat innerlijk bij jou wordt opgeroepen immers een rol. Westere taalkundigen houden het enkel bij de formeel aangenomen betekenis en definitie. Wat daar niet aan voldoet is geen 'taal'. *"Taal bestaat uit het groeperen van betekenisloze eenheden, de klanken, tot betekenisvolle woorden. De relatie tussen woorden en datgene wat ze aanduiden is volstrekt*

⁴ Syntaxis: de opbouw en structuur van zinsdelen en zinnen. De regels van een taal waardoor woorden en woordcombinatie in zinsverband betekenis krijgen.

⁵ Lees meer in het hoofdstuk *Je 'sprekt' meerdere talen*

willekeurig oftewel symbolisch.” Daarom zijn woordenboeken voor taalkundigen zo belangrijk.

Een ander verhaal over ‘taal’

Ik bied je een ander verhaal, een concept vanuit een *systemisch denken* en vooral een ander zicht op het gebruik van de verschillende talen en de kwaliteiten van taalgebruik. De woordentaal is niet ontstaan in een vacuüm maar midden de andere talen (non-verbale en beeldende talen). Het heeft steeds andere talen nodig om effectief te kunnen communiceren. Mij gaat het om *heldere communicatie* niet om de talen op zich en ik laat het aan de betrokken gesprekspartners hoe ze het begrip ‘helder’ beleven.

Ik weet het, je wilt de ideeën zo eenvoudig mogelijk gereserveerd krijgen, met voorbeelden en tips en een stappenplan. Hiermee kan je echter het *systemisch* karakter van communicatie en van samenleven in het algemeen niet doorgeven. Je vindt in deze tekst slechts een beperkt aantal voorbeelden en geen stappenplan. Tracht bij het lezen te denken in *systemen* waarbij alles met alles is verbonden en de volgorde geen uitsluitende rol speelt (d.w.z. er wordt niets uitgesloten door de volgorde).

Ik focus in deze tekst op de *menselijke communicatie*. Er zijn evenwel zeer veel boeiende vragen te stellen over de communicatiemiddelen van alle andere levende wezens.

Met deze tekst nodig ik je uit om:

- je woordentalen te verrijken met een ruimere woordenschat;
- je gevoel te ontwikkelen voor de waarde van de verschillende non-verbale en beeldende talen;
- je woordentaal aan te vullen met het uitdrukkelijk gebruik van non-verbale en beeldende talen;
- vaker *zorgvuldig* te communiceren en waar nodig nauwkeurig(er) taalgebruik te hanteren;

- veel meer speels om te gaan met de verschillende talen;
- meer gebruik te maken van het metaforisch taalgebruik;
- misverstanden in de communicatie vanuit een andere hoek te bekijken (*relationeel*);
- niet in discussie te gaan over de invulling van een woord (de conventionele betekenis of de definitie) maar om de ander te vragen hoe zij het woord beleeft en welke beelden er voor haar bij horen;
- minder te oordelen over de communicatie van de ander en meer in dialoog te gaan.

Begrippen zijn de kleinste bouwstenen

De kleinste bouwstenen van de talen

Wil je zicht krijgen op hoe ‘talen’ worden geconstrueerd en hoe die je helpen beter waar te nemen en te denken, is het nodig eerst te kijken naar de belangrijkste bouwstenen van de constructies: ‘begrippen’.

Communicatie is het construeren en doorgeven van ‘informatie’ (in de ruimste zin van het woord): waarnemingen, gedachten, ideeën, gevoelens, intenties, wensen, verlangens, verwachtingen, instructies, eisen, twijfels, angsten, alarmsignalen, enz. Om te communiceren heb je begrippen nodig én een middel of een methode om die begrippen en gedachten over te brengen. Bewust communiceren impliceert het bewust omgaan met begrippen en communicatiemiddelen.

Een voorbeeld: het Nederlandse *woord* ‘stoel’ (of in een andere woordental: chair, chaise, silla, sedia, καρέκλα, आसन्द of कुर्सी, ...) is een van de vele mogelijkheden om het begrip ‘stoel’ of ‘zit-ding’ uit te drukken. Je krijgt een gevoel voor het onderscheid tussen het *begrip* en de ver-taal-ing via het *woord* ‘stoel’ - wanneer je het begrip achtereenvolgens ver-taal-t in andere *talen*, niet alleen in een van de vele woordentalen maar ook in de non-verbale talen en de beeldende talen.⁶ Zo kan je het begrip ‘stoel’ naast de hulp van het *woord* ‘stoel’ op vele manieren helder uitdrukken en communiceren; je kunt het begrip ‘stoel’ *tekenen, boetseren, schilderen, beeldhouwen, uitbeelden met mime of gebaren, dansen, een foto tonen, een film of een video afspelen, met klanken aangeven, een symbool of een teken ontwerpen*.

Welke stoel komt jou voor ogen wanneer het woord ‘stoel’ klinkt? Krijg je het beeld van een ‘bijzondere stoel’ voor ogen? (bv. de stoel waarin je grootmoeder altijd zat). Zijn alle stoelen gewoon ‘stoel’?

Hoeveel soorten ‘stoelen’ zijn er en hoeveel vormen? Het woord

⁶ Zie het hoofdstuk *Je ‘spreekt’ meerdere talen*

‘stoel’ is een categorie, een verzamelnaam voor allerlei specifieke voorwerpen om op te zitten. Het gemeenschappelijk kenmerk is dat ze vier steunpunten (poten) hebben en een rugleuning. Een driepikkel noem je (meestal) geen ‘stoel’. Een ding om op te zitten zonder rugleuning heet een ‘kruk’.

Wanneer je alle uitdrukkingswijzen samenbrengt, ga je ervaren dat het *begrip* ‘stoel’ niet volledig wordt uitgedrukt met het *woord* ‘stoel’ of evenmin alleen met een uiting in een van de andere talen. Het *woord* ‘stoel’ is een van de pogingen om het *begrip* gestalte te geven in de communicatie of een van de mogelijke manieren om er naar te verwijzen.

Het *begrip* is van een niveau dieper dan het *woord*, want het woord is slechts een van de vele mogelijke manieren om het begrip uit te drukken. Wel is er steeds een taal nodig (een van de vele talen) om een *begrip* te laten verschijnen en communiceerbaar te maken. We kunnen het niet hebben over een begrip zonder een taal. Maar daarmee valt het begrip nog niet samen met één specifieke uitdrukkingswijze.

Begrippen kunnen slechts bouwstenen zijn voor onze gedachtenvorming en onze communicatie indien ze in een taal 'verschijnen'. Een begrip kan slechts een begrip zijn wanneer het op de een of andere manier wordt uitgedrukt. We kunnen in ons lichaam geen begrip ervaren, bedenken of hanteren wanneer er geen uitdrukkingswijze is.

Je kunt het nooit hebben over een 'begrip op zich'.⁷

Begrippen zijn een creatie van de mens. Je bent als mens steeds afhankelijk van een van de talen om begrippen te kunnen vatten en communiceren. Anderzijds mag je niet de fout maken om te stellen dat

⁷ De Indische filosoof Nāgārjuna (150-250 CE) stelt dat alle begrippen 'leeg' zijn en dus geen inhoud of vorm hebben zonder menselijke conventie; dit geldt ook voor het *woord* 'begrip', ook voor het *begrip* en het *woord* 'leeg'. De mens creëert de inhoud via de talen en doet daarmee een begrip verschijnen. Alle begrippen, woorden en talen zijn conventioneel en 'leeg'. Er bestaan geen begrippen buiten de menselijke creatie, er is geen 'ideeën-wereld' buiten de menselijke geest.

de woorden dus de begrippen zijn, dat er geen onderscheid is tussen een woord en het onderliggend begrip.

Om het nog even correcter te maken, het woord 'begrip' is een van de pogingen om te verwijzen naar het onderliggende niveau van de 'begrippen'. Het vatten van het begrip 'begrip' in het woord 'begrip' is (misschien wel) de enige manier om te praten op *meta-niveau* over het begrip 'begrip'.⁸ De woordentaal is bij uitstek geschikt om op meta-niveaus te communiceren. Toch kunnen sommige andere talen dat ook over hun taal; bv. een film kan tonen wat het begrip 'film' betekent, hetzelfde kan een video over het begrip 'video' of een game over het begrip 'game'.

De woorden 'maan', 'stoel' of 'rechtvaardigheid' (om enkele voorbeelden te nemen) verwijzen naar fenomenen en daarmee tevens naar het onderliggende begrip. Soms ontdek je een moeilijkheid, bv. met het begrip 'stilte'. Je kunt met woorden het begrip 'stilte' wel *omschrijven* en zo het begrip 'stilte' aanwezig stellen, maar daarmee maak je tegelijk de concrete (auditieve) stilte onmogelijk. Een tekst over 'stilte' doet de stilte op het blad en in het hoofd van de lezer teniet. Een beeldende taal kan het begrip 'stilte' anders weergeven (bv. met een schilderij, een tekening, een foto, een film, een muziekestuk, een gebaar) maar maakt daarmee tegelijk de andere vormen van 'stilte' onmogelijk (visueel, kinetisch, olfactisch, ruimtelijk). Je kunt 'stilte' pas echt vatten wanneer je 'stilte' - zoals voor jou dit begrip aanvoelt - opzoekt of zelf creëert en ervaart. En dat geldt voor zeer veel begrippen, ook voor 'maan', 'stoel' en 'rechtvaardigheid'; zonder enige concrete ervaring met het fenomeen kan je het begrip en het woord niet helemaal vatten.

⁸ Meta-communicatie: praten over hoe je praat; gedachten over hoe je denkt. Meta-meta-communicatie gaat over *hoe formuleer je de gedachten over hoe je denkt*. Deze tekst bestaat voor het overgrote deel uit meta-communicatie: ik schrijf over communicatie terwijl de woorden die ik schrijf mijn communicatie is naar jou met de intentie mijn gedachten zo duidelijk mogelijk over te brengen.

Dit willen we ook voor abstracte begrippen, bv. ‘tijd’. Dan zoek je in je concrete ervaringen verbinding met het abstracte begrip. Je koppelt het begrip ‘tijd’ aan een aantal van je ervaringen, maar daarmee heb je nog niet het begrip ‘tijd’ gevat. Wat is ‘tijd’?⁹

De imaginaire wereld (bv. die van de games of de kunsten) heeft imaginaire beelden nodig om je een concrete ervaring te geven of naar een van je concrete ervaringen te wijzen, want met woorden alleen kom je er niet. Tracht maar eens de verschillende protagonisten in een game te beschrijven zonder beelden.

Ja, de woordentalen zijn dé talen bij uitstek. Woorden zijn de meest gebruikte vorm om begrippen te ver-talen en om in het dagelijks leven helder te kunnen communiceren. Woorden laten toe om te werken met definities of omschrijvingen en om, indien nodig, een begrip scherp af te bakenen. Woorden laten toe om duidelijk het ene begrip na het andere te plaatsen en zo een gedachtengang op te bouwen. Woorden maken het duidelijk waarover de gedachtengang gaat. Woorden zijn het handigste instrument om op meta-niveaus te communiceren.

De verbale talen zijn een zeer handig instrument om een verhaal te vertellen, ze kunnen beelden oproepen die niet concreet worden, ze kunnen een virtuele of imaginaire wereld creëren. Het behoort evenwel tot de kracht en de magie van vele talen, niet alleen van de woordentaal, dat ze iets kunnen ver-beeld-en, ver-klank-en dat op geen enkele wijze bestaat tenzij in de fantasie van de verteller, de schrijver, de tekenaar, de game-creator, de kunstenaar, de componist. Bij een goede communicatie ‘bestaat’ het beeld of de klank daarna ook voor jou, in jouw geest.

Veel taaldeskundigen en filosofen stellen dat er geen werkelijkheid kan worden beleefd zonder woorden. Het is correcter te stellen dat er *geen mensen-werkelijkheid bestaat en kan worden beleefd zonder een mensentaal* (een van de mensentalen). Het woord ‘werkelijkheid’ is

⁹ Bekijk de [video](#) *The Richness of Time* van het World Science Festival 2019

een ver-taal-ing van het menselijk geconcipieerd abstract begrip ‘werkelijkheid’. Naast de mensen-werkelijkheid bestaan er nog vele andere ‘werkelijkheden’. Ieder soort levende wezens creëert een eigen ‘werkelijkheid’. Zelfs de mensen-werkelijkheid is niet één en dezelfde ‘werkelijkheid’ voor alle mensen. De duizenden verbale en non-verbale talen scheppen verschillende versies van de mensen-werkelijkheid. ‘Dé Werkelijkheid’ bestaat enkel in het hoofd van personen die *lijnig* denken en zich niet bewust zijn van de begrenzingen van de menselijke mogelijkheden om waar te nemen, te denken en zich uit te drukken.¹⁰

De woordentaal is onontbeerlijk voor het sociale verkeer maar dit betekent niet dat je hiermee de essentie of alle inzichten kunt vatten, of dat je hiermee alle gevoelens of het ‘onuitspreekbare’ kunt verwoorden. De woordentaal heeft zijn beperkingen; geen enkel begrip kan volledig worden gevat enkel in woorden. Wordt het *begrip* ‘liefde’ volledig samengevat met het *woord* ‘liefde’ (love, amour, ...)? Hoeveel manieren zijn er om het *begrip* ‘liefde’ uit te drukken? Hoeveel associaties bestaan er met het woord ‘liefde’? Wat hoort jouw partner bij het woord ‘liefde’?¹¹

Dieren hanteren vele uitdrukkingswijzen om te communiceren, het zijn *communicatiemiddelen*. Enkel de mens kan deze middelen ontwikkelen tot een *taal*. Daar is het ontstaan en de ontwikkeling van de begrippen een belangrijk element bij. Op deze wijze kon bijvoorbeeld een handgebaar eenduidig worden.

De ontwikkeling van de woordentaal is misschien wel de meest cruciale stap bij de evolutie van de homo sapiens die zo’n 150.000 jaar geleden startte. Maar de woordentaal was alleszins niet de eerste

¹⁰ Meer hierover in *De Held met de Duizend Grenzen en Uitdagingen* en in de tekst *Drie grondpatronen om je leven te be-leven*

In de astrofysica werken sommigen nu met de gedachte van een Multiversum en niet meer met één Universum. Multiversum: in [Wikipedia](#) - Brian Green [legt uit](#).

¹¹ Speel eens het woordenspel (zie de inleiding) rond het begrip ‘liefde’.

‘taal’, dat tonen de vele dertigduizend jaar oude indrukwekkende grottekeningen. Die tekeningen bewijzen dat er begrippen werden gehanteerd die via beelden werden doorgegeven én herkend. Dat bewijzen ook de rituelen waarvan we getuigenissen zien in enkele rijk versierde graven van die tijd.

In drie oude graven van zo'n 10.000 jaar geleden lagen een massa ivoren 'parels', stuk voor stuk geslepen uit een grote ivoren tand. Wetenschappers hebben vandaag gepoogd zulke parels te slijpen met de middelen die de mens toen voorhanden had. Het duurde een dag om één parel uit een tand te halen, te slijpen en te doorboren. In het graf van een meisje lagen vijfduizend (!) ivoren parels. Dit betekent bijna 14 jaar non-stop werken voor één persoon. Hier was dus waarschijnlijk een volledige gemeenschap bij betrokken én die vonden het belangrijk om die parels mee te geven met het meisje. Wat heeft hen gedreven? Welke begrippen speelden toen een belangrijke rol?¹²

Deze graven bewijzen dat er werd gewerkt met een begrip dat iets uitdrukt als ‘hiernamaals’ en dat de beeldende en rituele taal die ze gebruikten voor iedereen voldoende duidelijk was. *Begrippen* als ‘waarde’, ‘waardevol’, ‘mooi’, ‘tocht’, e.d. werden op verschillende manieren uitgedrukt ook al was er nog geen standaardwoord.

De graven getuigen van rituelen en wellicht van het gebruik van *symbolen* en *metaforen*, zelfs al was dat nog niet uitgewerkt tot een verhaal in woordentaal. Het kan het metafoor zijn geweest als “iets meenemen voor een vlotte doorgang naar de onbekende wereld” (zoals je toen iets meenam wanneer je op handelsreis ging om een ander volk te ontmoeten). Metaforen tonen zich eerst in *beelden*, pas later worden ze omgezet in woorden en verhalen. We zijn geneigd de grottekeningen ‘feitelijk’ te nemen: ze beelden gewoon uit wat de mensen toen ervoeren. Een aantal grottekening zijn echter beter te ‘begrijpen’ wanneer je ze metaforisch bekijkt. Metaforen leven ook

¹² In hun boek *Het begin van alles*, 2021, verwijzen David Graeber en David Wengrow naar Vincenzo [Formicola](#) 2007

vandaag nog dicht bij het niveau van de begrippen.

Het is niet ver gezocht om te veronderstellen dat er bij de begrafenis tevens werd gedanst, gezongen en muziek gemaakt. Dit zijn communicatiemiddelen die reeds lang in ontwikkeling waren op weg naar een 'taal'. Sjamanen zullen die talen gebruiken om met de geesten te 'spreken' omdat de geesten geen woordentaal gebruiken; ze gebruiken veeleer natuurelementen als signalen; een sjamaan kan die 'lezen'.

Essentieel bij de ontwikkeling van een communicatiemiddel naar een taal is het herkennen van patronen in het gedrag van de ander en het consequent herhalen van bepaalde patronen bij jezelf.

Voor de evolutie in de ontwikkeling van de spraak van apen naar mensachtigen en tenslotte tot de homo sapiens wordt vaak verwezen naar de cognitieve evolutie en concreet naar de ontwikkeling van het brein.¹³ Deze evolutie van de communicatie voltrok zich echter niet enkel op het vlak van klanken → spraak → woordentaal, maar op het vlak van *alle* communicatiemiddelen *tegelijktijd*. Alle communicatiemiddelen van de homo sapiens zijn mee geëvolueerd, verfijnd, nauwkeuriger geworden en kregen een grotere teken-, gebaren-, klanken- en woorden-schat. Ze hebben mekaar wederzijds beïnvloed, de ontwikkeling van communicatiemiddel naar taal is een systemisch proces. Apen noch de eerste mensachtigen waren in staat de grottekeningen te maken die de homo sapiens tekende. Naast de evolutie van het spraakkanaal was er tegelijk de evolutie van de handen, het gebruik van werktuigen en vooral het handeldrijven op grote afstand.¹⁴ Toen er voor het eerst 'spraak' klonk, waren er reeds

¹³ Inmiddels weten we dat de grootte van het brein geen rol speelt voor de mate van 'intellectuele' ontwikkeling. Bekijk de [video](#) *Rethinking thinking: How intelligent are other animals?*, vooral de bijdrage van Suzana Herculano-Houzel

¹⁴ De rode verf die in grotten in Frankrijk en Spanje werd gebruikt kwam van honderden kilometers daar vandaan. De veronderstelling dat dit via handel gebeurde is gerechtvaardigd.

begrippen. Er was niet eerst een ontwikkelde ‘woordentaal’, de begrippen waren er eerst! De non-verbale talen zorgden voor het communiceren van begrippen en dus ook voor het handeldrijven met mensen die een andere klanken-taal gebruikten (en later een andere woordentaal).¹⁵

Een andere belangrijke stap was het omzetten van afzonderlijke woorden naar zinnen en daarop naar het vertellen van verhalen.

Woorden lagen aan de basis van het schrift, maar ook dat kwam niet opeens zomaar tevoorschijn maar heeft een lange evolutie gekend in ‘samenspraak’ met de andere communicatiemiddelen. De eerste schrifttekens dateren van zo’n 5500 jaar geleden en hadden betrekking op boekhouding en contracten. Dit was enkel mogelijk wanneer er bepaalde *begrippen* werden gecreëerd: ‘grootte’, ‘hoeveelheid’, ‘gewicht’, ‘waarde’, ‘datum’, ‘duur’, ‘toekomst’, ‘eigenaar’, ‘plaats’, enz. Er waren afspraken nodig over een overeengekomen invulling van deze begrippen en hun vertaling in tekens en gebaren en later in woordentalen.

Het eerste (bewaard gebleven) geschreven *verhaal*, het Gilgamesj epos, was in spijkerschrift en dateert van 2100 BCE.

¹⁵ Net zoals kleuters vandaag nog steeds kunnen samenspelen met kleuters die een andere woordentaal spreken en zelfs met elkaar kunnen onderhandelen over spel-regels bv. op vakantie in het buitenland.

Hanteren dieren 'begrippen' wanneer ze communiceren?

Even ter overweging ...

Wanneer een dier een kreet roept die wijst op 'gevaar' en alle andere soortgenoten reageren daar gepast op, zie je dat ze de kreet begrijpen als 'gevaar'. Je kunt de vraag stellen of ze dan op hun manier het begrip 'gevaar' hanteren. Ze kennen en gebruiken uiteraard niet de woorden 'begrip' en 'gevaar' maar de kreet is voor iedereen wel herkenbaar als de uitdrukking van het begrip 'gevaar'.

Bij sommige soorten vogels is de alarmroep gedifferentieerd afhankelijk van het type roofdier. Wanneer ze 'gevaar' roepen wijst dat op het teruggrijpen op ervaringen in het verleden (al dan niet genetisch vastgelegd; dit laatste geldt ook voor de mens) en op mogelijke toekomstige gevolgen. Uiteraard kennen zoogdieren en vogels niet onze begrippen 'verleden' en 'toekomst'.

Kraaien weten heel goed een negatieve ervaring met een bepaalde persoon te onthouden en later gericht op die persoon te reageren.

Wat gebeurt er in een dier wanneer het uitdrukkelijk twijfelt over wat het gaat doen? Kan je twijfelen zonder te overwegen (te 'denken')?

Een persoonlijk voorval: ik had de opdracht om een paard uit de kudde een koordhalster om het hoofd te doen en naar de bak te brengen. Dat verliep vlot. Toch had de hengst weinig zin om te oefenen en verliet al snel de bak. Hij kwam echter niet ver want de leider van de kudde, een merrie, had het gezien, kwam aangerend en dreef hem terug de bak in! Is dit nog steeds instinct? Hier is een leider die het doel en de relatie met de mens inschat en snel beslist. Hoe communiceren paarden met mensen? Wanneer hanteren zoogdieren en vogels een 'verfijnd communicatiemiddel' en wanneer mag je dit hun 'taal' noemen?

Negen kenmerken van begrippen

1. Begrippen zijn een culturele conventie

Begrippen die in een taal worden gevat zijn creaties van de mens, het zijn niet een 'natuurlijk gegeven'. Het verschijnen van begrippen is een cultureel gegeven, het behoort tot de cultuur van de mens. Begrippen en de vertaling in een van de talen is een overeenkomst, een conventie, een reeks afspraken. Aangezien begrippen *niet* uitsluitend samenvallen met het gebruik van woorden mogen we aannemen dat de eerste begrippen lang voor de woorden werden gevormd en gecommuniceerd, via andere uitdrukkingswijzen en communicatiemiddelen.

Wanneer werd voor het eerst het begrip 'gevaar', 'de ander', 'prooi', 'voedsel', 'wij', 'samen', enz. gevormd en hoe werd het gecommuniceerd? Wanneer het begrip 'akkoord' (bij het sluiten van een deal)? Welke context was er nodig om de begrippen 'oorlog' en 'vrede' te vormen en er uitdrukkingen, tekens en woorden voor te ontwikkelen? Wanneer werd voor het eerst het begrip 'liefde' gevormd en gecommuniceerd en in welke taal en hoeveel eeuwen hadden mannen en vrouwen het reeds gevoeld en beleefd?

De vorming van een begrip, de inhoud en het uitdrukken ervan is een *conventie*, via conventionele woorden, kleuren, klanken, bewegingen, gebaren, tekens, beelden, geuren, smaken, aanrakingen, voorwerpen, handelingen, enz.. D.w.z. er is geen enkele andere grond voor het creëren van een begrip en de invulling ervan - het geven van een betekenis - dan de afspraken die mensen met elkaar maken. Een conventie is een afspraak en die kan je om het even wanneer in om het even welke richting veranderen. Er bestaat geen autoriteit verheven boven de mens die de mens een begrip aanbiedt en bepaalt hoe een begrip dient te worden uitgedrukt en begrepen. Ieder mens is vrij om de invulling en de uitdrukkingen binnen een gemeenschap te aanvaarden, te verwerpen of te wijzigen of nieuwe begrippen te verzinnen en

te gebruiken.¹⁶ Heel veel misverstanden, verschillen van mening en ruzies - vooral tussen leiders van verschillende culturen - hebben ondermeer te maken met het verschillend invullen met betekenis en beleving van een begrip en het verschillend gebruik van woorden voor hetzelfde begrip of het gebruik van hetzelfde woord voor verschillende begrippen.

2. *Begrippen zijn niet de werkelijkheid*

De begrippen die je gebruikt zijn niet de werkelijkheid. Het zijn enkel middelen om te *verwijzen* naar een fenomeen dat je 'werkelijkheid' noemt en zo behandelt. *Begrippen zijn middelen om*, omgezet in een van de vele talen, *te communiceren*. Een noodzakelijk middel, maar niet meer dan een middel.

Het begrip 'werkelijkheid' is een menselijk begrip en per definitie gebonden aan mensen en afspraken. Zodoende kunnen mensen van mening verschillen over datgene wat 'werkelijkheid' is. Er kunnen dus vele 'werkelijkheden' zijn. Dit is niet in tegenspraak met de bewering dat de begrippen die je gebruikt *niet* de werkelijkheid zijn.¹⁷

'Werkelijkheid' is niet maar wordt gecreëerd door de mens.

Wat als werkelijkheid wordt beleefd, is 'werkelijkheid' voor die mensen die het fenomeen kunnen waarnemen. Anderen die het niet zelf kunnen waarnemen kunnen geloof hechten aan het woord van diegenen die beweren dat ze het wel kunnen waarnemen (en daardoor autoriteit krijgen).

Het woord 'maan' of de tekening van een maansikkel heeft niets van doen met de planeet. Er is geen enkel fundamenteel verband tussen het fenomeen dat je waarneemt aan de hemel en het woord 'maan'.

¹⁶ De ontwikkeling van het Chinese schrift illustreert hoe een teken in de loop van de tijd veranderde om een begrip uit te beelden maar ook hoe eenzelfde teken gaandeweg kon worden toegepast voor verschillende begrippen.

¹⁷ In de Nederlandse taal heeft het woord 'werkelijkheid' meerdere betekenissen:

1) de wereld zoals hij echt bestaat, 2) in feite of in het echt, 3) de actualiteit, 4) het wezenlijke, 5) in de praktijk, 6) de omstandigheden zoals deze daadwerkelijk bestaan

Het is enkel een begrip en een woord dat je helpt om naar dat hemellichaam te verwijzen. Het is niet meer dan een afspraak om op deze manier te verwijzen naar het lichtend object aan de hemel. Het hemellichaam dat je 'maan' noemt bestaat 'werkelijk' omdat jij en anderen het kunnen waarnemen en het er over eens zijn. De 'werkelijkheid' van het begrip en het woord 'maan' is er enkel voor de mens.

Wat je 'werkelijkheid' noemt is de 'mensen-werkelijkheid' en enkel datgene wat kenbaar is via onze menselijke waarnemingsorganen, onze zintuigen (vijf of zes of meer, afhankelijk van de invulling van het begrip 'zintuig'¹⁸) of de waarnemingsinstrumenten die we bouwen.¹⁹

Zoogdieren en vissen beschikken over andere waarnemingsorganen en beleven een andere 'werkelijkheid'.²⁰

3. Ieder begrip is een 'begrippenpaar'

Wanneer je een begrip gebruikt, creëer je tegelijk het 'tweeling-begrip' van dat begrip. Wie het begrip 'licht' gebruikt (in welke taal dan ook), creëert tegelijkertijd het begrip 'donker' of 'duister'. 'Licht' in de betekenis van gewicht heeft als mede-begrip 'zwaar'.²¹ Het een kan niet zonder het ander, omdat het ene begrip maar zin heeft binnen de relatie met het andere begrip. Het heeft geen zin om het begrip 'licht' te communiceren indien er niet het begrip 'donker' bestaat. Het begrip 'kleur' heeft maar zin als er ook een omstandigheid bestaat van 'niet-kleur' of 'kleurloos'. In feite creëert de mens telkens een 'begrippen-

¹⁸ Lees meer in het hoofdstuk 'Zintuigen en wat je er mee doet' in de tekst *Medeleven Empathie Mededogen*

¹⁹ Dit is een gedachtengang die past bij het *lijinig* denken. Voor het *systemisch* denken en zeker voor het *lemniscatisch* denken bestaat er een andere visie op het begrip 'werkelijkheid'. Lees hierover in: *Drie grondpatronen om het leven te be-leven*.

²⁰ Zie verder de paragraaf Je aangeleerde talen vormen jouw 'werkelijkheid' in het hoofdstuk *Talen bepalen hoe je je 'zelf' en de wereld ziet en beleeft*

²¹ Beleven daarom sommigen het duister als zwaar?

paar'. Er wordt niet een afzonderlijk begrip geconcipieerd maar steeds een 'begrippenpaar'.

In het *lijnig grondpatroon*²² spreek je van 'tegenpolen' (licht en duister zijn tegenpolen) of 'tegengestelde begrippen' omdat in die visie ieder fenomeen op zich bestaat, met duidelijke grenzen, met een eigen identiteit los van een andere identiteit. Er kunnen wel nauwe relaties zijn tussen identiteiten want anders zou er geen sprake zijn van tegenpool.

In het *systemisch grondpatroon* zal je het hebben over 'samen-polen' en over 'samengestelde begrippen' omdat je vertrekt van de visie dat begrippen dynamische systemen vormen met elkaar.

In het *lemniscatisch grondpatroon* is er helemaal geen sprake van 'polen' (noch van tegenpolen, noch van samenpolen). Het begrip 'polen' verwijst gewoon niet naar een werkelijkheid maar is louter een woordenspel van mensen die de wereld in vakjes indelen (individueen en objecten in vakjes of fenomenen ondergebracht in systemen). Elk begrip en elk begrippenpaar is onderdeel van het netwerk van alle begrippen die inter-afhankelijk worden geconcipieerd. Er bestaat geen 'begrip-op-zich' en evenmin een 'begrippenpaar-op-zich'.

4. Er is geen rechtstreekse band tussen een begrip en een woord, noch omgekeerd

Eenzelfde begrip kan op meerdere manieren verbonden zijn met een woord, een vorm of een beeld. Omgekeerd kan ieder woord, vorm of beeld verbonden worden met verschillende begrippen.

Een 'ding om op te zitten' of 'zit-ding' kan zowel een stoel zijn als een kruk, een bank (NI), een zetel (Be) of een driepikkel. En elk van die woorden kan zich uitdrukken in tientallen vormen.

Wanneer je het woord 'stoel' hoort, denk je spontaan aan iets om op te zitten. In een andere communicatie kan het echter iets anders voor-

²² Over grondpatronen lees je meer in: *Drie grondpatronen om je leven te be-leven*

stellen. Het woord 'stoel' wordt dan verbonden met een ander begrip, met een andere betekenis en een andere beleving.

Op een camping zoekt iemand naar een tafel om zijn kop koffie op te zetten en pakt een stoel met een kapotte rugleuning: "ik neem deze stoel wel." = 'bijzettafel'.

Kinderen gebruiken dat 'iets om op te zitten' soms als een tekentafel: "Deze stoel is mijn tafel." = 'iets om op te tekenen'.

Op zoek naar wat hout voor het kampvuur, wijst iemand op een oude, kapotte stoel: "Kijk hier liggen stukken stoel." = 'brandhout'.

Na een inbraak ondervraagt de politie de bewoner en vraagt waarmee hij de overvaller heeft neergeslagen. "Met deze stoel." = 'wapen'.

In het museum voor hedendaagse kunst zag ze een stoel maar het was geen 'stoel' want bij het kunstwerk stond "Lanceerbasis" = 'kunst'. Zolang de muis rondliep in de keuken was het kind hier veilig, op die stoel. = 'vluchtheuvel'.

Op oude prenten van het circus staat een leeuwentemmer. In de ene hand een zweep in de andere iets om zich mee te beschermen, een stoel. = 'afscherming' of 'schild'.

5. Ieder begrip is een 'begrip binnen een context'

Ieder begrip is altijd 'een begrip binnen een context', d.w.z. dat je met het creëren van een begrippenpaar tegelijk een context bepaalt waarbinnen die begrippen thuis horen, waarbinnen ze kunnen worden beleefd en toegepast. Het begrippenpaar 'licht'— 'donker' kan enkel bestaan in een context waarbinnen ook de begrippen 'zien', 'waarnemen', 'herkennen', 'zintuigen', enz. betekenis hebben en waarvan je het bestaan ervan als vanzelfsprekend beschouwt.

Even spelen met een beeld:

wie het begrip 'venster' gebruikt, heeft tegelijk het begrip 'vlak' of 'oppervlakte' nodig want communiceren over een venster is enkel mogelijk wanneer er ook een begrip 'vlak' bestaat (in de vorm van een plat vlak, een muur of een dak of zo). Maar er is meer; de begrippen 'venster' en 'vlak' zijn enkel begrijpbaar binnen een ruimere context. De proef op de som: neem een houten rechthoekige lijst en hou die in

de lucht, niemand gaat dat op die plaats herkennen als een 'venster' (tenzij een kind of een poët); plaats dezelfde houten lijst in een omgeving die bestaat uit herkenbaar vast materiaal (bladeren, papier, hout, stenen, ... om het even) en men zal makkelijker spreken van een 'venster'. Leg dezelfde lijst nu in een vijver en weer zal niemand het herkennen als 'venster'. Het begrip 'venster' gaat samen met het begrip 'opening' en dit begrip is tweeling met het begrip 'gesloten oppervlak', geen 'opening' zonder iets dat als 'gesloten' wordt ervaren. Het is de ruimere context die mede bepaalt of mensen een bepaalde opening als 'venster' zullen aanduiden. Er zijn vele openingen die geen venster zijn. Wanneer we het over een venster hebben, gaat het wel steeds samen met 'opening', zelfs wanneer we praten over een gesloten venster.

De beïnvloedende relatie tussen begrippen en context is wederzijds. Met het creëren en vertalen van begrippen in een van de vele talen construeer je tegelijk een omgeving, een context. Je kunt geen begrippen creëren en uitdrukken zonder een context.

6. Een begrip is deel van een begrippen-netwerk

Ieder woord leeft in een omgeving van gelijkaardige begrippen of woorden die dezelfde gedachte ondersteunen of die noodzakelijk zijn om het gebruik van een bepaald begrip (omgezet in een woord) 'logisch' te doen klinken. Bepaalde begrippen horen logisch bij elkaar en andere niet. Zo hoort bij het begrip 'schuld' de begrippen onschuld, straf, boete, enz. De begrippen (en hun uitdrukking in woorden, belevingen en beelden) vormen clusters. Ze vormen een netwerk van begrippen en woorden: een '*semantisch netwerk*'. De samenstelling van zo'n netwerk van begrippen en woorden wordt bepaald door het grondpatroon dat je hanteert²³. Het grondpatroon geeft de specifieke kleur aan je uitgangspunten, je paradigma's, je overtuigingen, je aannames, je waarden, je normen, je ethische visie, je 'waarheden' én

²³ Lees meer in: *Drie grondpatronen om je leven te be-leven*

je taalgebruik.

Concreet:

- De context van het semantisch netwerk waarin begrippen thuishoren als: schuld, onschuld, dader, slachtoffer, fout, zonde, straf, boete, schade, tegenstellingen, strijd, tegenstander, vijand, oorlog, Ik, ego, medelijden, enz. is de wereld van het lijnig grondpatroon. Er is sprake van afzonderlijke, gescheiden fenomenen, entiteiten en identiteiten; een wereld van oorzaak-en-gevolg verbanden; vooral een wereld van tegenstellingen (zwart—wit; waar—onwaar) en van één waarheid, voor sommigen zelfs van dé Waarheid.
- Het begrip ‘schuld’ hoort *niet* thuis in het netwerk waar bv. het begrip ‘transgenerationele solidariteit’ past; dit laatste hoort in de wereld van het systemisch grondpatroon. Dit patroon is de context waarin begrippen thuishoren als: netwerk van factoren en invloeden, logische niveaus, systeemanalyse, open en gesloten patronen, samenstellingen, holistisch, dynamische verbindingen, empathie, transgenerationele solidariteit of verantwoordelijkheid over de generaties heen, de vier waarheden van Albie Sachs²⁴.
- Het begrip ‘schuld’ hoort al helemaal niet thuis in het netwerk waar het begrip ‘mededogen’ past.²⁵ Bij mededogen horen begrippen als interafhankelijkheid, geen-zelf, Leegte, non-dualiteit, enz. Dit is de wereld van een semantisch netwerk dat het lemniscatisch grondpatroon als context heeft. Deze wereld vertrekt vanuit een totaal andere kijk op wat jouw ‘eigenheid’ uitmaakt aangezien daar de begrippen ‘identiteit’ of ‘zelf’ louter sociale constructies zijn. Het begrip ‘waarheid’ is ook louter een sociale constructie; hier is al helemaal geen sprake van ‘dé waarheid’.

²⁴ Meer over Sachs in: *Sachs, Albie en de vier waarheden*

Meer over ‘waarheid’ in het hoofdstuk ‘Wat is waarheid’ in: *Hoe je zelf ‘feiten’ creëert*
- *Vier soorten feiten*

²⁵ Over het onderscheid tussen medeleven, empathie en mededogen lees je in de tekst:
Medeleven Empathie Mededogen

7. Begrippen hebben een relationele dimensie

We zijn geneigd om bij begrippen en woorden ervan uit te gaan dat ze verwijzen naar een betekenis en dat het om de *inhoud* gaat, vooral of zelfs uitsluitend. Begrippen hebben echter enkel een functie in een wereld waarin er verbindingen worden gevormd en er interacties zijn en er wordt gecommuniceerd. De *relationele* dimensie van het vormen en hanteren van begrippen is daarom even essentieel als de inhoudelijke dimensie. Een begrip bestaat enkel wanneer minstens twee personen een relatie aangaan via dat begrip, wanneer ze een afspraak hebben over de betekenis van het begrip én hoe het begrip te gebruiken.

Het concipiëren en het gebruik van begrippen kan daarom niet los worden gezien van een relatie tussen mensen. Dat betekent niet dat het een goede of vlotte relatie moet zijn.

Twee mensen die het niet eens zijn met elkaar hebben gemeenschappelijke begrippen nodig om ruzie te kunnen maken.

Israëliërs en Palestijnen hebben de begrippen 'vrede', 'oorlog',

'veiligheid' en 'land' nodig om ruzie te kunnen maken over deze

begrippen, over de inhoud en de beleving en over hoe je ze toepast.

Ze zijn het meestal niet eens met hoe die begrippen worden ingevuld.

Ze hebben wel een gemeenschappelijke taal nodig. Wanneer er geen gemeenschappelijke woordentaal beschikbaar is, zoeken ze naar een andere taal om duidelijk te maken dat ze het over 'iets' niet eens zijn.

Raketten afvuren op elkaar lijkt wel hun gemeenschappelijke 'taal'.

Wapens zijn overal ter wereld onderdeel van 'ritueel taalgebruik' dat wordt ingezet om 'macht' uit te drukken en te communiceren!

8. Begrippen zijn cultuurgebonden

De (hautaine) westerse denker is zeker dat hij alle begrippen kent en dat overal ter wereld dezelfde begrippen bestaan als hij gebruikt. Uiteraard weet hij dat ze op andere plekken in de wereld worden vertaald in een andere woordentaal. Dit getuigt enkel van een

pretentieuze houding en een gebrek aan scherp waarnemen van de ander op meta-niveau en op meta-meta-niveau.

In China was er tot de negentiende eeuw geen begrip 'filosofie' en dus evenmin een woord of een schriftteken. Chinezen hebben dat begrip overgenomen toen intellectuelen in het Westen 'westerse filosofie' kwamen studeren. Daarna is men gaan kijken wat er in het Chinese verleden als 'filosofie' kon worden aangeduid. Tot de negentiende eeuw was er dus geen 'Chinese filosofie'.²⁶

De grote moeilijkheid bij het vertalen van de ene woordentaal naar een andere is het onderkennen van het onderliggend begrip van de woorden. In de niet-westerse culturen leven begrippen die de westerling niet kent én niet kan vatten indien hij niet eerst de taal én de cultuur van de ander aanleert.²⁷

9. Begrippen zijn tijdgebonden

Zowel de inhoud als het gebruik van begrippen via de woordentaal zijn tijdgebonden, d.w.z. ze zijn deel van een tijdgeest, ze zijn bepaald door de culturele context waarin ze werken en ze veranderen samen met die cultuur. Begrippen leven bij bepaalde personen in een gemeenschap en worden op een bepaald ogenblik informeel een conventie. Later vindt iemand het nodig om de inhoud formeel vast te leggen. Dan krijgen begrippen hun eerste officiële betekenis in een woordenlijst.

Wanneer ontstond het begrip 'netwerk', informeel en formeel? Welk ander woord werd in het verleden gebruikt voor dezelfde ervaring? Ik

²⁶ van der Leeuw, Karel, *Chinese filosofie*, Boom Amsterdam 2019

²⁷ Even speculatief: wanneer ik bij het begin van deze paragraaf schrijf over 'hij' ben ik me bewust dat er begrippen kunnen zijn in de 'zij-wereld' die nog niet zijn onderkend omdat dit bij de onderdrukking van de vrouw hoort door de 'hij-wereld'.

denk daarbij aan de Assyriërs, Grieken, de Romeinen, de Indiërs en de Chinezen.²⁸ Wat was de eerste inhoud? Welke inhoud geef jij er aan?

In Parijs zag ik een tentoonstelling van een kunstenares die een kerkhof uitbeeldde met graven van woorden die inmiddels waren gestorven. Op iedere grafsteen stond een gestorven woord. Er waren honderden graven. Niet alleen het gebruik van het woord was gestorven maar zij vroeg zich af of samen met het woord niet tevens een begrip was gestorven. Haar werk toonde voor haar de verarming van de Franse taal. Voor mij was het een illustratie van het leven, het transformeren en het sterven van begrippen en woorden. Er worden immers voortdurend nieuwe begrippen geboren en andere sterven.

²⁸ In India werd drieduizend jaar geleden het verhaal van [Indra's net](#) verteld. De vroegste verwijzing naar een netwerk, het net van Indra, is te vinden in de Atharva Veda (c. 1000 BCE).

Je ‘spreekt’ meerdere talen binnen je communicatiesysteem

Je leeft in verschillende ‘werelden’

Je leven speelt zich af in een veelheid van ‘werelden’ en elke ‘wereld’ heeft zijn eigen taal.

Je hebt geleerd om het begrip ‘taal’ te gebruiken voor een verbale taal (gesproken of geschreven) en het woord ‘talen’ voor de verschillende verbale talen (Nederlands, Frans, Engels, enz.). Het wordt je aangeleerd door de academische wereld die in zijn gesloten wereldje weinig kan met de andere ‘talen’. Daardoor worden die andere ‘talen’ als minder effectief of uitgewerkt beschouwd.

In werkelijkheid hanteer je iedere dag meerdere talen naast en soms tegelijk met de woordentaal: de non-verbale talen, de beeldende talen, de codetaal van de jongeren, de taal van de wiskunde, enz. Je bent je er alleen niet van bewust en je doet het meestal ‘ongeschoold’. Je leeft echter in meerdere ‘werelden’ tegelijkertijd en daardoor in meerdere talen. Al deze talen kan je leren en gepast inzetten.

Al deze talen hebben een eigen woorden- of teken- of beeldenschat en vaak een eigen grammatica. De moeilijkheid voor het gebruik van deze talen is dat je niet hebt geleerd hoe ze in te zetten en hoe ze te begrijpen wanneer iemand zo tegen je ‘spreekt’. Je dient deze talen te leren, net zoals je een vreemde woordentaal moet leren wil je in buitenland vlot met iemand kunnen communiceren.



In veel situaties gebruik je verschillende van deze talen samen.

Rituelen worden overal ter wereld uitgevoerd, binnen een religieuze context maar evenzeer binnen een politieke of een academische context of binnen groepen die zich beroepen op de Verlichting of binnen bedrijven of binnen de wereld van de sport.

Bij alle rituelen worden meerdere talen ingezet: klanken, woorden, tekens, beelden, licht, bewegingen, gebaren, geuren en vormen.

De politievrouw op een kruispunt gebruikt haar uniform, gebaren, fluitsignalen, tekens en kleuren om duidelijk te maken hoe zij zich op dat ogenblik presenteert, hoe zij zich tot jou verhoudt en wat jij moet doen. Ze mag je beste vriendin zijn maar op dat ogenblik communiceert zij "Ik ben politievrouw en jij dient mijn bevelen op te volgen."

Therapeuten gebruiken niet zelden zowel het lichaam als woorden, klanken en voorwerpen om iets duidelijk te maken zodat de betrokkene op een andere manier naar zichzelf kijkt en met zichzelf kan communiceren. Zo ook bij familie- of organisatie opstellingen.

Voor alle non-verbale talen zijn er formele en informele vormen. Zo gebruik je vaker ‘spontane’ gebaren als *communicatiemiddel*, bewust of onbewust. De formele vorm - de *taal* - betreft bv. de gebaren van de verkeerspolitie of de afgesproken gebarentalen. Er werden meerdere formele gebarentalen ontwikkeld, afhankelijk van de woordentalen. Een creatief leraar, coach, begeleider of therapeut zal soms beeldende, kunstzinnige en speelse talen aanbieden om gedachten en gevoelens op te roepen en inzichten te laten groeien. Vandaag gebruiken velen emoji als een eigen taal.

Welke talen je ‘spreekt’ doet er toe

Het doet er wel degelijk toe welke woorden je gebruikt, hoe je ze gebruikt en welke beelden je inzet in je communicatie. Het maakt een wereld van verschil of je een spannende ontmoeting tussen jou en een ander (bv. tijdens een overleg) beschrijft als een strijd of als een spel of als een ontdekkingstocht of als een dans²⁹. Je past je woordenschat aan aan het beeld dat je innerlijk hebt van de relatie en de communicatie op dat ogenblik, en omgekeerd, je woordenschat roept een bepaald beeld op waarop de ander zal reageren. Je woordentaal triggert een gedrag bij je gesprekspartner.

De woorden en de beelden die je gebruikt situeren je in het *relatieveld*³⁰ en geven de ander daarbinnen een plaats. Je talen zeggen onbewust “Zo zie ik mezelf. Zo zie ik jou. Zo zie ik onze relatie.”

De keuze van een bepaalde woordentaal, een non-verbale taal of een beeldende taal en de keuze van je teken-, beelden- of woordenschat binnen de gekozen taal geeft vorm aan datgene wat er in jou gebeurt

²⁹ Zoals de gestileerde theatrale [krijgscans](#) die Indiase en Pakistaanse soldaten dagelijks uitvoeren wanneer de zon ondergaat op de grens tussen Amritsar (India) en Lahore (Pakistan). Dit is bloedernstig, tracht niet te lachen. Besef dat deze landen (bijna) in oorlog leven.

³⁰ Een illustratie vind je in ‘Taalgebruik en relaties’ in het hoofdstuk *Tien kwaliteiten van taalgebruik*. Lees meer in: *Hoe beweeg je in het relatieveld?*

en wat je uitdrukt. Je taal bepaalt wat en hoe je voelt en hoe jij je gevoelens uitdrukt (= je emotionele expressie). Je taal bepaalt wat en hoe je denkt en hoe jij je denken omzet in een boodschap voor anderen. Je taal bepaalt hoe je de gebeurtenissen en fenomenen verklaart (*Waardoor* zijn ze zo?) en welke betekenis en zin ze hebben voor jou (*Waarom* zijn ze zo?).³¹

Non-verbale talen zijn de lijm van de communicatie.

En er is echter meer aan de hand: de communicatie via een woorden-taal kan niet correct begrepen worden zonder de non-verbale of beeldende elementen die de boodschap volledig maken.

Een voorbeeld is de typografie. Voor professionals is het een taal met eigen kenmerken. Een tekst met een 'onaangepaste' typografie wordt niet gelezen en begrepen. Graffiti-kunstenaars bv. spelen met de beeldende en typografische elementen als hun taal.

EEN VOORBEELD VAN EEN VAN DE VELE KUNSTZINNIGE TALEN IS TYPOGRAFIE. VOOR PROFESSIONALS IS HET EEN TAAL MET EIGEN KENMERKEN. EEN TEKST MET EEN 'ONAANGEPASTE' TYPOGRAFIE WORDT NIET GELEZEN. GRAFFITI-KUNSTENAARS BV. SPELEN MET DE BEELDENDE EN TYPOGRAFISCHE ELEMENTEN ALS HUN TAAL.

Woordentalen lenen zich uitstekend om een boek te schrijven, een theorie te vormen en uit te leggen, contracten op te stellen, een juridisch dispuut te houden, enz. Verbale talen zijn zeer handig in het dagelijks sociale verkeer. Ze zijn echter ontoereikend om alle ervaringen van de mens uit te drukken. De non-verbale elementen in de communicatie hebben meer invloed op de interactie tussen mensen en tussen mensen en dieren dan de strikt verbale elementen; omdat het in de ontmoeting om de *relatie* gaat en niet om de inhoud. De non-verbale elementen zijn noodzakelijk om de verbale boodschap correct te kunnen ontvangen en interpreteren, om te weten vanuit welke positie in het relatieveld jij zegt wat je zegt. Je kunt dezelfde woorden

³¹ Over het onderscheid tussen een waarom-vraag en een waardoor-vraag lees je meer in: *De kunst van het vragen en het Vragenkompas*

(bv. “Ik ben het niet met je eens.”) op minstens acht verschillende manieren uitdrukken en daarbij gebruik maken van je lichaamstaal en van de toon en het ritme waarop je spreekt.³²

En dit geldt niet alleen in de gesproken communicatie maar ook wanneer je schrijft. Bij e-mails en zeker bij tweets is dat een geweldige uitdaging!

Ik word af en toe geconfronteerd met reacties die mij wijzen op de toon waarin mijn e-mail wordt ontvangen (zo hoort de ander het klinken) en die ik hoegenaamd niet heb gevoeld bij het schrijven. Zit de toon in de constructie van mijn tekst of in het hoofd en het hart van de lezer of speelt er iets anders in de interactie? Alleszins spelen onbewuste belevingen en beelden bij ons beiden mee.

Is een non-verbale of beeldende uitdrukking een ‘taal’?

Non-verbale en beeldende uitdrukkingswijzen (gebaren, beelden, bewegingen, installaties, enz.) kan je benaderen vanuit vier perspectieven:

1. Ze zijn een *illustratie* - letterlijk en figuurlijk - bij de gesproken of geschreven boodschappen. Ze helpen de verbaal verpakte boodschap te interpreteren in het gewenste perspectief. Je kunt een beeld plaatsen bij een tekst om die te illustreren: een foto, een grafiek, een cartoon. “Een beeld zegt meer dan 1000 woorden.”
2. De informele gebarentaal, de toon waarop je spreekt, de wijze waarop je staat en beweegt, enz. zijn *informele doch integrale aspecten* van jouw boodschap. Je hanteert ze niet formeel als een taal op zich maar ze vormen wel een onlosmakelijk deel van jouw *communicatiestijl* op dat moment.

³² Via de acht posities in het relatieveld. Een illustratie vind je in ‘Taalgebruik en relaties’ in het hoofdstuk *Tien kwaliteiten van taalgebruik*.

De gebaren die je maakt met je handen terwijl je spreekt zijn er niet voor de ander, maar ondersteunen jezelf!

Herken je dit: op straat loopt iemand luid en geagiteerd te spreken en hevig te zwaaien met zijn handen. Neen hij is niet psychotisch. Hij is aan het bellen met iemand waarmee hij een ernstig meningsverschil heeft. Hij houdt geen telefoon in de hand want hij heeft oortjes in.

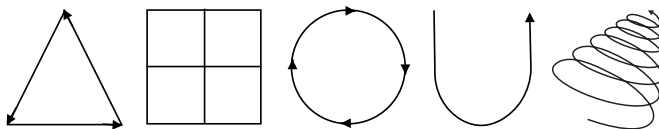
3. Ze zijn een volwaardige, vervangende taal die in sommige situaties noodzakelijk de verbale taal vervangt (bv. de gebarentaal van mensen met een gehoorstoornis) of die wordt gebruikt omdat de verbale taal te omslachtig is of niet mogelijk is op dat ogenblik (bv. de taal van de tekens, de gestes van de politieagent op een kruispunt).³³
4. Ze zijn een volwaardige taal die beter geschikt is om bepaalde inzichten en gevoelens weer te geven dan een verbale taal omdat ze appel doen op andere verbindingen in onze hersenen en in ons lichaam. Daardoor zijn ze in staat iets door te geven via hun specifieke expressie waar duizend woorden tekort schieten (bv. de beeldende talen, het getekende verhaal zonder woorden (graphic novel), de taal van de dans, de taal van de aanrakingen, enz.).

De kracht van non-verbale en beeldende talen

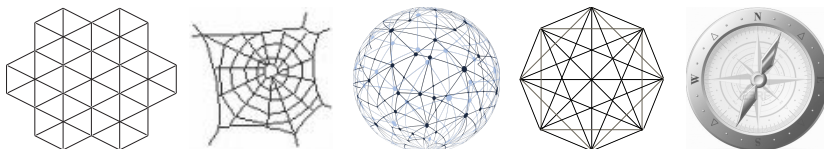
“Eén beeld zegt meer dan duizend woorden” is niet zomaar een gezegde. Dat de beeldentaal een zeer grote invloed heeft op je waarnemen, ervaren en denken krijgt te weinig aandacht. Het maakt veel uit welke beelden je woorden begeleiden of ondersteunen. We stellen

³³ Doordat gebarentalen niet oraal-auditief maar manueel-visueel zijn hebben zij de unieke eigenschap dat zij vierdimensionaal zijn: er wordt zowel gebruikgemaakt van de driedimensionale ruimte als van de tijdsdimensie. Er bestaat niet één universele gebarentaal. Er zijn verschillende formele gebarentalen die verbonden zijn aan een woordentaal naast de informele gebarentalen. Zo bestaat er de Vlaamse gebarentaal naast de Nederlandse gebarentaal. In België bestaat er zelfs een ‘taalgrens’ in de gebarentaal: een Vlaamse naast een Franstalige gebarentaal.

een gedachte of een concept vaak voor met een beeld.



Dit zijn bv. allemaal beelden voor *lijnige* patronen.³⁴ Ze geven aan dat je een vast parcours volgt én in een bepaalde richting. Wanneer je anders wilt denken, bv. *systemisch*, heb je behoefte aan andere beelden. Hieronder enkele voorbeelden.



Het maakt een groot verschil in het begrijpen en onthouden van een concept welk beeld je gebruikt. Is jouw visie op het begrip ‘leiderschap’ het best weer te geven met een vierkant, een driehoek, een kruispunt, een cirkel, een kompas of een foto van mensen?

Foto’s, video’s, tekeningen, cartoons vertellen meer dan louter het beeld op zich. Als toeschouwer ‘zie’ je een context bij een prent ook al is die niet afgebeeld.³⁵

Er is een groot verschil tussen abstracte tekens of tekeningen en levensechte beelden of foto’s.

Het maandblad Le Monde Diplomatique gebruikt al jaren afbeeldingen van schilderijen en tekeningen van kunstenaars bij de teksten. Vaak zit een belangrijke aspect van wat de tekst vertelt ‘verborgen’ in de illustratie. Het gaat hier niet om louter ‘een mooie prent bij de

³⁴ Voor beelden van *systemische* patronen of *lemniscatische* patronen zie *Drie grondpatronen om je leven te be-leven*.

³⁵ Dit kan je misbruiken door bv. een foto zo te verknippen dat het lijkt alsof twee personen op de foto zijn omringd door een grote massa. De medewerkers van Donald Trump kenden deze techniek zeer goed.

tekst'; het beeld is vaak een belangrijk deel van de tekst en nodig om de communicatie helemaal te vatten.

Om verbaal weer te geven wat een muziekstuk met jou doet zijn veel woorden nodig en dan nog kunnen die niet alles communiceren wat je hebt ervaren. Vaak levert het meer op ('meer' is bv. beter begrepen worden of empathie) indien je dat wat je voelt uitdrukt met mimiek of dansend of tekenend of schilderend.

Dit geldt ook voor de architecturale ruimtes waarbinnen je leeft. De ruimte en de architecturale vorm heeft niet enkel invloed op je beleving maar ook op je aanvoelen wat op deze plaats kan of niet kan, wat hier mag en niet mag en zo onrechtstreeks op je voelen en je denken op dat ogenblik.

Ben je verbaasd dat de vorm van de meeste ruimtes waarin je leeft, werkt en ontspant strak rechthoekig zijn, met rechthoekige ramen en deuren? Welk soort denken past daar, welk denken past daar hoege-naamd niet? Is het verbazend dat de gebouwen in pretparken speelse vormen hebben en je daar op slingerende wandelwegen loopt? Welke vormen maken nieuwsgierig en leergierig en roepen verwondering op?

Neem de tijd om te ervaren wat de ruimte van bijzondere gebouwen met je doet, waar de ruimte je toe uitnodigt, hoeveel denkruimte de architectuur jou biedt en wat volledig ongepast is om in die ruimte te denken en te doen, hoe de ruimte je dus begrensd op dat gebied.

Een paar voorbeelden: Centre Pompidou in Parijs, Tate Modern in Londen, Sagrada Familia en Parc Guell in Barcelona, Guggenheim Museum in Bilbao, Goetheanum in Dornach, de kathedraal in Chartres, Super Kilen in Kopenhagen.

Dit geldt ook voor de 'natuurlijke architectuur'. Wat doet een 'ongerept' natuurgebied met jou? Welke elementen in de natuur zorgen daar voor? Hoe beleef je een strak aangelegde tuin? Welke lijnen en vormen ontmoet je er? Welk park levert jou een ongeëvenaarde ervaring op? Welke elementen in het park zorgen daar voor?

Stilte als taal, de taal van stilte

Stilte is een belangrijk elementen in alle communicatie en dit geldt voor *alle zintuigen* (auditief, visueel, olfactisch, kinetisch en ruimtelijk). Er is een vorm van 'stilte' telkens je - ogenschijnlijk - niets doet, niets hoort, niets ziet, niets voelt, niets ruikt, niets proeft, wanneer er een lege ruimte is, je een gevoel van open ruimte ervaart, er niets beweegt. *'Stilte' of 'leegte' is een wezenlijk onderdeel van alle talen.* Onderdeel van de kunst van het vragen is het werken met diverse soorten stiltes. Welke soort 'stilte' je laat nadat je een vraag hebt gesteld, heeft invloed op de manier waarop de vraag wordt ontvangen en wordt beantwoord.

De stilte tussen de noten is een essentieel deel van ieder muziekstuk.

Neem de stiltes weg en er is geen muziek meer.

*"Variaties in de muziek zijn sterker dan woorden. De taal van de muziek laat veel meer nuances toe dan de woordentaal: echo's, canon, variaties, tierlantijntjes, het verdwijnen of vervagen van het thema, het snel in- of uitzoomen. Beethoven speelde met stiltes om tijd, ritme en tempo te variëren. Hij verbrak vaste ritmes, creëerde gaten in de tijd, schreef als in een morse-taal (lang-kort-lang- ...), bouwde ongeduld in, enz. Een voorbeeld is zijn oratorium 'Christus op de olijfborg'."*³⁶

Wanneer een museumgebouw zich té uitdrukkelijk als een kunstwerk poneert werkt het storend voor de kunst die er wordt gepresenteerd.

Het kan echter als gebouw niet niet communiceren of niet niet iets uitdrukken. Bijvoorbeeld het Guggenheim Museum in Bilbao.

Je communiceert steeds vanuit een open, samenhangend 'communicatiesysteem'

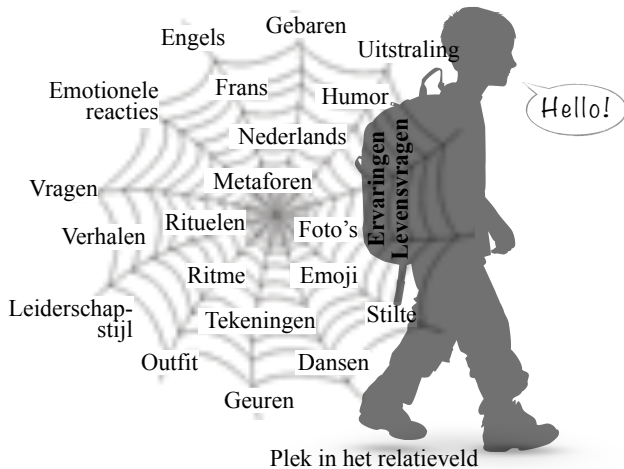
Wat ik tot nu toe schreef kan de indruk wekken alsof je meerdere talen naast elkaar gebruikt en dat je de ene of de andere kiest afhankelijk van de situatie. Dat zou bv. het beeld kunnen scheppen van een

³⁶ Jeremy Denk in een lezing op 19/10/17 in deSingel Antwerpen

boekenkast waarin verschillende boeken naast elkaar staan die je raadpleegt in functie van de vraag of het onderwerp. In werkelijkheid verloopt de dynamiek van contacten - met jezelf en met anderen - niet in zo.

Je communiceert steeds vanuit een globaal, open systeem: een communicatiesysteem. Dit wil zeggen dat alle talen die je kunt hanteren steeds beschikbaar zijn én samenwerken. Meer nog, ze beïnvloeden elkaar voortdurend. Dan is onderstaand beeld een betere suggestie.

Wanneer je iemand ontmoet, zie die dan als een persoon met een rugzak vol verhalen, gewoontes, levenservaringen en levensvragen en die op ieder moment op meer dan tien manieren met je communiceert vanuit een open samenhangend systeem. Welke elementen van haar communicatie vang jij op?



© Francis Gastmans

Versie 2.0

Alle talen zijn cultuurgebonden

De wijze waarop alle talen zich uiten is cultuurgebonden. Hoe je je ook uitdrukt, verbaal of non-verbaal, beeldend of contemplatief, je

bent gebonden aan de cultuur waarin je bent opgegroeid en (de aspecten van) de culturen die je tijdens je leven hebt ontmoet, verkent of eigen gemaakt. Geen mens zonder een cultuur, wat zij ook doet, waar zij zich ook bevindt. Het cultuurgebonden zijn is een van de elementen van wat je ‘gekleurde bril’ wordt genoemd en waarmee je al je ervaringen beleeft, verklaart en betekenis geeft.

Bieden talen me vrijheid of begrenzen ze me?

Talen als een bevrijding

Het is een geweldig knappe ontwikkeling, de evolutie van de talen, van alle talen. Het mag vandaag allemaal vanzelfsprekend lijken dat we meerdere woordentalen kunnen spreken, lezen en schrijven. Vele factoren hebben samengewerkt om de woordentalen te ontwikkelen en vorm te geven.

Het was ongemeen knap hoe de mensen rond 30.000 - 15.000 BCE tekeningen nalieten diep in grotten in Europa en Azië. Die beeldende taal was duidelijk niet bedoeld om louter ‘mooie prentjes’ te tonen. Enkele overwegingen geven aan dat het om een ernstige aangelegenheid ging en dat er sprake was van ‘het bewust doorgeven van een boodschap’ en dus het aangaan van een verbinding. Dat kan je ‘lezen’ uit: 1) de plaats waar ze werden aangebracht - diep in een donkere grot; 2) de kleuren die werden gekozen en waarvoor pigmenten (bv. mangaan-oxide voor de kleur rood) uit een andere regio werden gehaald enkele honderden kilometer daar vandaan; er heeft een bewuste handel plaatsgevonden; 3) de dynamische taferelen. Deze beeldende taal kan gerust gezien worden als een uiterst belangrijke stap op weg naar het helder en eenduidig kunnen uitdrukken van een boodschap. Tegelijkertijd waren er beeldjes in omloop die wij vandaag als ‘vruchtbaarheidssymbolen’ interpreteren (bv. de vele ‘Venus-beeldjes’ in Europa 35.000-25.000 BCE).

Oude instrumenten en gezangen in Azië doen vermoeden dat de talen muziek, zang, dans en rituelen samen vooraf gingen aan de ontwikkeling van de gesproken taal of misschien wel mee aan de oorsprong ervan liggen.

De stap naar een (formele) woordentaal betekende beter commu-

nieren met de anderen in de groep en een hechtere verbinding tussen de leden. Het begrip ‘groep’ of ‘stam’ - ruimer dan ‘familie’ - werd wellicht eeuwen *beleefd* vooraleer het woord ontstond.. Dit was alleszins een groot voordeel toen groepen rond 10.000 BCE zich gingen vestigen op een vaste verblijfplaats. Lang voor het verschijnen van de eerste officiële steden waren er plekken waar een grote concentratie van mensen leefden in een georganiseerd verband zonder ‘heerser’ of ambtenaren-systeem. Je vindt ze in Eurazië (Oekraïne en China), Mesopotamië, vooral in Midden Amerika, zelfs Midden-Nigeria. Het klassieke verhaal van jagers-verzamelaars die vervolgens in steden gingen wonen en koninkrijken stichtten, gaat niet op.³⁷

De ontwikkeling van het *schrift* die rond 4.000 BCE begon, zorgde voor een volgende reeks mogelijkheden tot betere communicatie. Men kon de woorden ‘vatten’ in tekens en meenemen op zijn reis en uitwisselen. Dit gaf opnieuw een grotere vrijheid in de communicatie en in het vormgeven van de verbinding tussen groepen. Zeker voor de handel was dit belangrijk. De oudst bewaard gebleven schrifttekens (de eerste?) gaan over handelszaken of contracten. Samen met het schrift was er ook de creatie van *zegels*, een *tekentaal*.

Beeldspraak of *metaforisch* taalgebruik ontstond misschien zelfs voor het schrift, toen de eerste ‘grote verhalen’ werden verteld. Het was alleszins duidelijk met het Gilgamesj-epos, een episch verhaal dat zeer waarschijnlijk berust op de historisch bestaande leider/koning van Uruk die regeerde van 2652 tot 2602 BCE.

We hebben er geen idee van wanneer de eerste *vertalers* verschenen, mensen die twee of meerdere woordentalen konden spreken en konden helpen bij zakelijke onderhandelingen. Later waren er mensen die twee of meerdere talen konden spreken, lezen én schrijven.

³⁷ Het boek dat alles op z'n kop zet wat in de negentiende en twintigste eeuw werd verteld over de ontwikkeling van de mens en dat alles wat jou werd aangeleerd in een nieuw perspectief zet: David Graeber en David Wengrow, *Het begin van alles - Een nieuwe geschiedenis van de mensheid*, 2022

Vertalers zijn diegenen die geconfronteerd worden met de vraag: Wat wordt bedoeld met dit woord of met dit beeld? Zij moeten aandacht hebben voor de invulling van woorden en beelden in de verschillende culturen, zowel wat de betekenis en de definitie betreft, als wat de beleving van de woorden en beelden inhoudt, als de gevoeligheden rond woorden, belevingen en beelden. We weten alleszins dat zeker rond 400 BCE op de zijderoute er knooppunten waren waar vertalers werkten, bv. in Gandhara (een gebied in het noorden van het huidige Pakistan) dat Alexander De Grote (356-323 BCE) veroverde. Handelaren uit verschillende gebieden (Griekenland, Turkije, Mesopotamië, Iran, Pakistan, India, China) kwamen daar samen om handel te drijven en spraken er met elkaar. Rond 200 BCE werden in Gandhara boeddhistische teksten vertaald van het Sanskriet naar het Chinees en meegenomen naar China.

De steen van Rosetta die in Egypte werd gevonden is een tweetalige tekst, geschreven in drie verschillende schriften. Op de steen staat één tekst, geschreven op drie verschillende manieren:

- in het Egyptisch door middel van Egyptische hiërogliefen,
- in het Egyptisch door middel van het demotisch schrift,
- in het Koinè-Grieks.

De tekst op de steen is een dankbetuiging van de priesters van Memphis aan koning Ptolemaeus V Epiphanes en is gedateerd op 27 maart van het jaar 196 BCE.

Om het lezen en vertalen van teksten in een andere taal te vergemakkelijken zijn woordenlijstjes handig. Woordenlijstjes verschenen reeds in spijkerschrift 4000 jaar geleden!

In de middeleeuwen pas verschenen er handgeschreven lijsten met Latijnse woorden en hun vertaling in het Nederlands. Dankzij de drukpers verschenen er in de vijftiende eeuw woordenboeken met uitleg over het gebruik van de trefwoorden. De noodzaak om een woord te koppelen aan een betekenis deed zich gaandeweg voor. Het gebruik van een strikte definitie voor de woorden is een jonge

activiteit (17e eeuw). De etymologie, het onderzoek naar de oorsprong van woorden, dateert uit de negentiende eeuw.

De begrenzing van de talen

500 BCE was de periode waarin filosofen waarschuwden voor de gevaren en de *begrenzing van de woordentaal*. De woordentaal verbergt namelijk een grote valkuil. De magische kracht waar de *beeldentaal* en de *rituele talen* reeds duizenden jaren over beschikten, werd overgezet op de *woordentaal*. Via het sacrale taalgebruik kregen woorden een ‘magische kracht’ en verschenen er ‘heilige teksten’ en ‘magische spreuken’.³⁸ De woordentaal verwierf zoveel kracht dat mensen geloofden dat een woord rechtstreeks verbonden was met de betrokken persoon, of met het betrokken voorwerp of fenomeen, of de betrokken situatie. Meer nog, voor velen viel het woord samen met de persoon of het voorwerp of bracht die persoon alleszins aanwezig. Het taalgebruik was overwegend *sacraal*.³⁹

De overtuiging dat woorden alles duidelijk kunnen maken, werd in die periode in vraag gesteld en gezien als een onterechte aanname. Discussie en debat tussen denkers, en schrijvers was daar een gevolg van, overtuigd als ze waren dat ze via deze weg dichter bij de kern van de zaak konden komen. Een ander gevolg was dat het verhaal van denkers meer en meer abstract klonk en zij zich distantieerden van de ‘volkse verhalen’. De mensen geloofden meer en meer dat woorden de ‘waarheid’ kunnen vatten, zelfs De Waarheid.

Het meest uitgesproken pleidooi voor een helder taalgebruik in die tijd stond in de boeken *Tao Te Ching* (toegeschreven aan Lao Zi, China, 5e eeuw BCE?) en *Zhuangzi* (toegeschreven aan Zhuang Zi, China ca. 369-286 BCE): *Je kunt de essentie niet vatten of weergeven met*

³⁸ Woorden en beelden hebben vandaag voor vele religies nog steeds magische kracht.

³⁹ Over sacraal taalgebruik meer in het hoofdstuk *Tien kwaliteiten van taalgebruik*

*woorden, je zult andere talen moeten inzetten o.a. ook de ‘taal’ van het zwijgen en de taal van het ‘niet-doen’.*⁴⁰

Zo begint ‘Het boek van de Tao en de innerlijke kracht’ van Lao Zi⁴¹

(1) De eeuwige Tao kan niet in woorden worden uitgedrukt.

De eeuwige naam kan niet worden genoemd.

(2) Ieders begrip van wat mooi is in de wereld houdt verband met wat lelijk is.

Elk besef van wat goed is komt neer op de kennis van het kwaad, en niets anders.

Daarom houdt de Wijze zich in zijn daden bij het niet-doen.

Zonder woorden verspreidt hij zijn leer.

De begrenzing van de ‘taal’ slaat uiteraard niet enkel op de woorden-taal. Het is duidelijk dat ook de andere talen begrensd zijn. Geen enkele taal kan op zichzelf de ‘essentie’ uitdrukken, noch de woordentalen, noch de non-verbale talen, noch de beeldende talen.

Voorbeelden van grenzen aan de woordentaal

- De grens van de woordentaal wordt duidelijk bij het *begrip* ‘stilte’. Het gebruik van het woord stilte, gesproken of geschreven kan nooit het *begrip* ‘stilte’ adequaat weergeven. ‘Stilte’ moet je horen en beleven om het te kunnen vatten. Op welke plek en welk moment heb jij ooit ‘échte stilte’ ervaren? Creëren uiterlijke omstandigheden ‘stilte’ of gebeurt de creatie door je innerlijke omstandigheden of door beide samen? Wat is jouw aandeel in ‘stilte’?

John Cage schreef een kort muziekstuk in drie bewegingen dat af en toe nog wordt opgevoerd: 4’33” en dat de stilte wil verklanken.⁴² Is dat werkelijke ‘stilte’. Dat kan je betwijfelen omdat de geluiden in de zaal op dat moment deel uitmaken van het muziekstuk!

⁴⁰ ‘Niet-doen’ = wu-wei Lees meer in *Wu-wei - Bereik meer met actief niet-doen*

⁴¹ Vertaling door Kristofer Schipper 2010

⁴² 4’33” stilte. Je vindt meerdere uitvoeringen op YouTube

- Als het stil is in een gesprek betekent dat niet dat er niets gebeurt. Als je gesprekspartner zwijgt, kijk dan zeer goed naar haar non-verbaal gedrag. Stiltes scheppen ruimte voor het innerlijk gesprek. Slechts in de stilte is het mogelijk voor haar én voor jou om goed naar je innerlijke stemmen te luisteren, om datgene wat werd gezegd op een gezonde manier te ontvangen of in het midden te laten liggen.⁴³ Daarom: onderbreek haar niet als ze zwijgt, laat haar werken en wees alert aanwezig.
- Ken je het slot van de Negende Symfonie van Beethoven? Wellicht wel. Het werd verkozen tot volkslied van de Europese Gemeenschap.⁴⁴ Waarschijnlijk kan je een deel van de melodie mee neurien. Kan je de tekst meezingen? Wellicht niet. Maar wanneer de muziek aanvat ‘hoor’ jij in je hoofd wellicht de woorden “*Alle Menschen werden Brüder*”. Word jij enthousiast van de tekst? Wellicht niet. Word jij warm van het gezang? Misschien wel. De kracht van de hymne zit *niet in de tekst* maar in: de muziek + de plaats van het lied op het einde van de symfonie + het beeld van dat grote koor + het beeld dat jij hebt van de componist Beethoven + de context waarin deze muziek wordt gespeeld of uitgezonden + de context waarin je op dat ogenblik de muziek hoort + de traditie.

De tekst van het gedicht van Schiller en de vertaling:

Freude, schöner Götterfunken,	<i>Vreugde grote godenvonken</i>
Tochter aus Elysium!	<i>Dochter uit Elysion</i>
Wir betreten feuertrunken,	<i>Wij betreden vurigdrunken</i>
Himmlische, Dein Heiligtum.	<i>Hemelse uw heiligdom</i>
Deine Zauben binden wieder,	<i>Toverdraden zullen binden</i>
Was die Mode streng geteilt,	<i>Wat de conventie had gekleefd</i>
Alle Menschen werden Brüder,	<i>Alle mensen worden broeders</i>
Wo Dein sanfter Flügel weilt.	<i>Waar je brede vleugel wiegt</i>

⁴³ Lees meer in *Hoe hou je het gesprek 'in het midden'?*

⁴⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Europees_volkslied

Talen bepalen hoe je je 'zelf' en de wereld ziet en beleeft

Je talen vormen jou en jouw denken

Je neemt waar, voelt, denkt en oordeelt in de talen die je kent en weet te hanteren én in het taalgebruik die jij verkiest daarbij in te zetten. Talen bepalen je waarnemen en je denken. Talen creëren de begrippen waarmee je concepten vormt over: je 'zelf', de 'ander', wat 'traag' is en wat 'snel', wat 'veraf' is en wat 'dichtbij', wat 'lang duurt' en wat 'kort duurt', enz. Er bestaan ruwweg 7000 talen in de wereld en die zorgen voor een veelheid aan begrippen, wereldbeelden en denkpatronen. Er bestaat niet zoiets als 'universele ideeën' of 'universele begrippen' boven de menselijke denk- en belevingswereld die in alle culturen en in alle tijden dezelfde zouden zijn en slechts anders worden verwoord.⁴⁵

Je talen maken hoe je voelt en denkt, naar jezelf en naar anderen kijkt en de fenomenen een plaats geeft binnen een - voor jou - consistent verklaringskader. Er bestaat niet één universeel verklaringskader.

Je voelen en denken is beperkt tot de manier dat jouw talen en je taalgebruik je toelaten. Dit geldt voor alle talen. Hoe meer talen je 'spreekt' (verbale en non-verbale en beeldende talen) hoe ruimer je mogelijkheden om fenomenen waar te nemen en de zaken vanuit een ander perspectief te bekijken en te denken.

Alle talen zijn zeer handige instrumenten om te communiceren en zijn aangeleerd. Je hebt verschillende talen nodig, niet alleen verschillende

⁴⁵ Dat dit wél het geval zou zijn is een visie van mensen die niet ver in de wereld hebben gereisd en geen 'vreemde' culturen hebben *beleefd*. Mensen die niet verder zijn gekomen dan hun cultuur en hun 'dorp' (letterlijk en figuurlijk), die de zaken *lijinig* bekijken (alles mooi geordend in vakjes, causaal) en bv. niet *systemisch*. Zie *Drie grondpatronen om je leven te be-leven*.

woordentalen maar ook non-verbale en beeldende talen, om je in alle omstandigheden helder te kunnen uitdrukken.

Hoe communiceer je helder de vorm, de kleuren en de zang van een vogel die je nog niet eerder hebt gezien?

Ieder mens beschikt over de mogelijkheden om meer dan één woordentaal te leren en om verschillende van de non-verbale en beeldende talen te verwerven. Je aangeleerde talen helpen je om een keuze te maken uit de massa ‘informatie’ die je voortdurend ontvangt en om je te oriënteren op de reacties van anderen en in de mogelijkheden om te (over)leven.

Een aantal begrippen lijken overal ter wereld terug te vinden, het zijn de basisbegrippen die te maken hebben met overleven, bv.: ‘gevaar’, ‘thuis’, ‘voedsel’, ‘ginder’. Dat aantal is echter beperkt. We leven niet meer in een enge wereld waar we voortdurend alert moeten zijn om te overleven. Dat is wel het geval waar de wereld van de mensen wordt kapot gemaakt door oorlog. De meerderheid van de begrippen die we hanteren lijken universeel maar zijn dat niet en al zeker niet de wijze waarop die begrippen worden omgezet in een van de talen en worden ingevuld met betekenissen en beelden. Het begrip en het woord ‘tijd’ is abstract en vind je evenmin overal terug.⁴⁶

Heeft ‘tijd’ een richting? Indien zo, welke? Op basis van welke elementen geef jij die richting aan? Afhankelijk van jouw lichaam of afhankelijk van het landschap, afhankelijk van wat je ‘weet’ of afhankelijk van een instrument of afhankelijk van jouw persoonlijke beleving?

Je leert begrippen om je te oriënteren in de ruimte.

Welke richtingen heeft ‘ruimte’? Vanuit welk stand-punt (letterlijk) bekijk je ‘ruimte’?

⁴⁶ [Lera Boroditsky](#), prof cognitieve wetenschappen, heeft veel onderzoek gedaan naar de impact van de woordentaal: haar [kort verhaal](#) (0:14:00), haar [lang verhaal](#) (1:40:00); het loont de moeite om de lange versie te bekijken (ook de eerste 4 minuten en tot de laatste minuut).

Haar bijdrage op het [World Science Festival](#) over ‘The Richness of Time’

Je leert het begrip 'kleur' maar het aantal woorden die je worden aangeleerd beperkt het aantal kleuren dat je te ziet en dus ook het begrip 'kleur'.

Je leert het begrip 'samen' en waar dit begrip op slaat en waar dit *niet* van toepassing is en waar dit begrip verschilt met het begrip 'wij'.

Je leert begrippen om naar jezelf te verwijzen en naar anderen. Je leert begrippen om te verwijzen naar wat er *in* jou gebeurt en *rondom* jou. Je leert begrippen en woorden om een consistent verhaal te kunnen vertellen als antwoord op de vraag "Wie *ben* jij?" (of antwoord je "Dit is wat ik *doe*."?) "Ik *ben* ..." klinkt meer permanent in de beschrijving van jezelf dan "Ik *doe nu* ...".⁴⁷ Bij het verhaal wat je doet hoort tevens het verhaal over dat wat je doet doen wat je doet.

Het verhaal dat je jezelf vertelt over je 'zelf' (maar dat anderen niet horen) is belangrijk bij het verhaal dat je aan anderen vertelt over jezelf. Het begrip 'zelf' klinkt misschien in verschillende woordentalen hetzelfde maar in vele culturen voelt het anders aan, heeft het een andere betekenis, krijgt men een ander beeld voor ogen én heeft dit alles andere consequenties wanneer het gaat om causale verbanden en verantwoordelijkheden.⁴⁸

Je aangeleerde talen creëren jouw 'werkelijkheid'

De woorden, de beelden en de non-verbale uitdrukkingen die je gebruikt zijn *niet de werkelijkheid*. Het zijn enkel middelen om te verwijzen naar een 'fenomeen' dat je 'werkelijkheid' noemt en zo behandelt. Woorden, non-verbale uitdrukkingen en beeldende talen zijn middelen om te communiceren.

⁴⁷ Ik ervaar "Ik *ben* ..." als een grove beperking van hoe ik mezelf beleef in de wereld en hoe ik de verbindingen ervaar van 'ik' met alles wat 'niet-ik' is.

Het "Ik *ben* ..." verhaal hoort thuis bij het *lijinig* denken en niet bij het *systemisch* denken (je 'leeft' een open systeem, een netwerk) en al helemaal niet bij het *lemniscatisch* denken (je 'bent' niet, je 'verschijnt' en 'inter-ageert' voortdurend interafhankelijk verbonden). Zie *Drie grondpatronen om je leven te be-leven*

⁴⁸ Lees tevens *Ontmoetingen met je 'zelf' - Wat kunstenaars je aanbieden*

De 'werkelijkheid' is steeds de 'mensen-werkelijkheid'.

Je hebt geleerd om waar te nemen mét en via begrippen en woorden. Dat wil zeggen dat je niet meer zonder begrippen en woorden kunt waarnemen, bv. zoals een baby dat kan. Wanneer je een rode roos ziet, kijk je met begrippen in je hoofd, zoals 'plant', 'kleur', 'rood', 'bloem', 'doornen', enz. Het vraagt een doorgedreven oefening (bv. via Zen of Vipassana meditatie) om het opkomen van begrippen in jou te laten voor wat ze zijn, menselijke constructies. Je moet dan het voortdurend 'innerlijk praten' leren vertragen. De vraag daarbij blijft of het überhaupt mogelijke is om waar te nemen zonder begrippen en woorden.

De baby beleeft kortstondig de wereld waarin de verbinding nog moet worden gelegd tussen het waarnemen en begrippen, het waarnemen zonder dat je innerlijk praat. Je kunt communiceren met de baby via de non-verbale en beeldende talen. Jij zult daarbij begrippen hanteren, de baby niet. Met de baby kan je niet communiceren over de fenomenen die hij/zij waarneemt. Om te communiceren moet een kind in de mensenwereld stappen, in de wereld van de begrippen en woorden. Een peuter leert eerst woorden te plaatsen bij wat zij reeds eerder heeft ervaren (zonder die ervaringen een plek te kunnen geven) om later ontdekken dat er begrippen onder zitten.

Jou werd echter onbewust aangeleerd dat woorden de werkelijkheid waar ze naar verwijzen zelf zijn.

Wij spreken vandaag nog steeds alsof er een rechtstreeks verband bestaat tussen een woord en het fenomeen waar we naar verwijzen. Bv. het woord 'boom' is een verwijzing en heeft niets te maken met het levend wezen voor ons. Het woord 'boom' (tree, arbre, ...) is louter een conventie om aan te geven waar je naar verwijst. Wat je 'boom' noemt is geen 'boom'!

Het uitspreken van een woord is genoeg om de werkelijkheid uit te drukken, heb je geleerd. Je bent de fenomenen gaan benoemen en vervolgens ben je gaan geloven dat een fenomeen 'is' zoals je het benoemt en je het eigenschappen toekent. Je hebt geleerd fenomenen

tot een 'object' te maken, je hebt geleerd alles te 'object-iveren'. Je hanteert een objecten-taal. In werkelijkheid gaat het steeds om *processen*, om voortdurende veranderende toestanden.

Om een eenvoudig voorbeeld te geven: je noemt een fenomeen op het ogenblik dat je 'waaien' voelt of ziet 'wind' en vervolgens behandel je 'de wind' alsof het een te lokaliseren object is.

De talen die je hanteert vormen de wereld die je 'ziet' en datgene wat jij jouw 'werkelijkheid' noemt, niet omgekeerd! In het benoemen van de fenomenen en het gebruik van gekozen woorden en beelden zitten waarden, uitgangspunten, overtuigingen, een mensvisie en een ethische visie verscholen. Soms is dat uitdrukkelijk, meestal gebeurt dat verborgen, onbewust.

Dit geldt voor *alle talen* maar voor de woordentaal in het bijzonder. Met een woord verwijst je niet alleen naar een fenomeen, je geeft tegelijkertijd de *relatie* aan! In het relationele aspect van je woorden zit verborgen: hoe jij jezelf ziet tegenover het fenomeen, hoe jij het fenomeen ziet, hoe jij het fenomeen beoordeelt of welke ethische waarde je het geeft, hoe jij jouw relatie ziet met het fenomeen of het fenomeen met jou, enz. ⁴⁹

Je woorden en beelden zijn niet 'neutraal', ze hebben steeds een kleur

Aandacht hebben voor hoe personen een woord dat jij gebruikt anders beleven dan jij - en er aanstoot aan nemen - is inmiddels bekend onder de term 'woke'. Maatschappelijke ongelijkheid, paternalisme, kolonialistisch denken, racisme, seksisme, klasse-isme, kaste-isme en het onderdrukken van groepen mensen ... dit alles zit meer of minder 'verborgen' in hoe woorden betekenis krijgen, worden gebruikt in de communicatie en belevingen oproepen.

⁴⁹ Lees meer in: *Hoe beweeg je in het relatieveld?*

De betekenis van de term 'woke' is inmiddels erg breed. 'Woke' kan gebruikt worden om te verwijzen naar alles wat men sociaal onrechtvaardig acht, naar racisme, sociale ongelijkheid, problemen van minderheden of zelfs klimaatverandering. Tegelijkertijd werd de term ook opgepakt door politieke tegenstanders van Black Lives Matter en van "linkse politiek" in het algemeen (die de term vaak in neerbuigende of beledigende zin gebruikten) in kritiek op of verwijten van intolerantie, overdreven politieke correctheid en identiteitspolitiek.⁵⁰

Alle woorden zijn verbonden met een beleving, roepen een beeld op en hebben een kleur, een ethische kleur. Woorden hebben een plek in het sociale verkeer en in het het relatiesysteem van individuen, van groepen, van gemeenschappen en van partijen. De woordentaal en het denken lijden nog steeds onder het intellectueel kolonialisme van de 'witte, opgeleide westerse man'. De kolonialistische houding en reflexen zijn nog niet de wereld uit; de Europese landen en de VS lijden nog steeds aan die 'ziekte'.

Dieren kunnen niet protesteren maar tegenover hen zou aandacht voor taalgebruik ook niet misstaan. Een dier een 'roofdier' noemen is een oordeel op ethisch wankelende gronden. Wat zijn je criteria? Ieder criterium is een door mensen gekozen term. Om welke reden? Is dat omdat het gaat om 'vlees eten'? Het woord 'vlees' is in die context niet beschrijvend maar *oordelend*. Onder het woord schuilen een reeks normen, waarden en oordelen (wat mag en wat niet). Veganisten voelen rillingen in hun lichaam wanneer het woord 'vlees' klinkt.

⁵⁰ [Wikipedia](#)

Lees tevens: Walter Weyns, *Wie wat woke? Een cultuurkritische benadering van wat we (on)rechtvaardig vinden*, 2021: "Woke is een culturele kuur – een beweging die zich buigt over kwetsuren die minderheden decennialang zijn bezorgd en die je niet zomaar kunt uitvlakken als je een paar vrouwen, transgenders en mensen van kleur het parlement in stuurt. De beweging richt zich niet alleen op een plaatsje veroveren en de bordjes recht hangen, maar ook op therapie. Het gaat om de omgang met opgekropte vernederingen en eigenwaarde verkrijgen. Woke is naast een maatschappelijke beweging ook een genezingsproces."

Wat is een 'roofvogel'? Een reiger eet kikkers. Is de reiger een 'roofvogel'? Geef je de voorkeur aan de amfibieën (de kikker) boven de vogels (de reiger)? De kikker eet insecten. Is het dan een roofdier? Om welke reden zou je een buizerd of een arend een 'roofvogel' noemen? Wie door de buizerd wordt gevangen en opgegeten noem je een 'prooi' en een 'slachtoffer'. Dat laatste woord klinkt best zielig. Geldt dit niet voor ieder levend wezen dat wordt opgegeten? Ook al de wezens die jij opeet?!

Je associeert makkelijker gevoelens bij het woord 'vlees' dan bij het woord 'vis' en helemaal niet bij het woord 'insect'. Hier toont de beleving van de taal hoe krachtig ze is.

Op een Chinese markt kan je kiezen uit hondjes die in een kooi zitten. Jij kiest, zij slachten het dier ter plekke voor jou en maken het lekker klaar. Een andere handelaar heeft verschillende soorten vissen levend rondzwemmen. Ook hij zal die voor jou snel doden en klaarmaken. Je kunt op de markt ook geroosterde rat eten.

In België kan je lekker paardenvlees kopen. In Groot Brittanië gruwelt men van de gedachte om een paard op te eten.

Een kikker opeten, hoe voelt dat voor jou? Een dikke rups in deeg rollen en met paprika kruiden en bakken en bij de frietjes serveren, hoe voelt deze gedachte?⁵¹

In het geven van woorden aan fenomenen en dieren steekt de mens zijn eigen oordelen! In de 'natuur' is er geen 'goed' en geen 'kwaad'. Een orkaan is geen 'kwaad'. Geen enkel levend wezen is een 'roofdier'; wel eten vele dieren andere dieren, met uitzondering van de planteneters (wat ook 'levende wezens' zijn). De mens zou je met meer recht een 'roofdier' mogen noemen. Welke dieren die allemaal gruwelijk vermoordt en opeet!

Het wordt spannender wanneer je van het voorbeeld van dieren overstapt op de woorden en beelden die je gebruikt voor mensen en menselijke relaties. Wat is een 'manager' en wat is een 'leider'?

⁵¹ Het smaakte lekker toen ik die geserveerd kreeg in Congo, ('Zaire' in 1969)

Wanneer is een ‘goeroe’ voor jou? Geen ‘wijze leraar’ maar een ‘leraar die jouw zelfstandig denken bedreigt’? Wat is een ‘dader’? Wat kenmerkt een ‘slachtoffer’? Wanneer is iemand hijeen ‘terrorist’ of een ‘bevrijder’ of een ‘revolutionair’? Wanneer is iets een ‘revolutie’? Wat is een ‘stoornis’? Wat is een ‘ziekte’?

Woordentaal gebruikt woorden soms ‘beschrijvend’ (“Dit noemen we een roodborstje.”), soms ‘classificerend’ (“Dit is een zangvogel.”). Heel vaak drukken woorden een norm uit, zijn we normerend. Wat is ‘efficiënt’, ‘goed’, ‘duurzaam’? Vaker dan je denkt gebruik je woorden ‘oordeelend’ (“Dit noemen we een ‘roofvogel’ of een ‘roofdier’”, “Dit is het ‘slachtoffer’”). Steeds spreekt door je woorden en je beelden heen een bepaalde ethische blik⁵². Veel woorden zijn politiek gevormd en gekleurd.

Een begrip dat politiek gekleurd is en nog steeds wordt gebruikt is ‘ontdekkingsreiziger’. (Wanneer gaan we daar mee stoppen?!)

Het begrip start met de miskenning van het bestaan van het gebied (mensen, dieren en planten) dat de bezoeker ‘ontdekt’. Het zou geen moeilijkheid vormen indien ‘ontdekken’ enkel zou slaan op en verwijzen naar de onwetendheid van de reiziger. Echter in het gebruik van het woord (bv. nog steeds in onze leerboeken) is er duidelijk sprake van een oordeel en een hiërarchie. Zolang een volk of een dier of een gebied niet is ‘ontdekt’ bestaat het niet! Het woord is politiek gekleurd omdat het concreet betekende dat de opdrachtgever van de ‘ontdekkingsreiziger’ tegelijk eigenaar werd van het gebied en alles wat er leefde, inclusief de mensen!

Begrippen (en hun vertaling in woorden, beelden en gebaren) zijn per definitie contextueel, d.w.z. gebonden aan tijd, cultuur, gebruiker en omstandigheden.

⁵² Etiek: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Ethiek>

Kritische kanttekening: ‘goed’, ‘fout’, ‘slecht’, ‘juist’, ‘mooi’, ‘prachtig’ e.d. zijn woorden die nooit *beschrijvend* kunnen zijn; ze zijn altijd *normerend* en *oordeelend*. Er bestaat geen ‘goed’ zonder een mens die oordeelt.

Het woordenboek (bv. de Grote van Daele) staat vol met woorden en definities die niet correct zijn of dat niet meer zijn. Wanneer mag je nog ‘neger’ gebruiken? Hoe mag je het gebruiken? Moeten we alle teksten waarin dat woord voorkomt herzien? ‘Negro-spirituals’? Er staan woorden in het woordenboek die er sowieso niet in zouden mogen staan zonder een zeer duidelijke vermelding dat die racistisch of seksistisch of anderszins beledigend zijn (bv. [‘kut-Marokkaantje’](#)). Een woordenboek is een instrument dat zeer beperkt is en onvoldoende snel kan worden aangepast.

Begrippen en woorden worden ‘geboren’ wanneer we ze creëren en sterven wanneer niemand ze nog gebruikt. Wanneer we nieuwe woorden vormen gebruiken we woorden creërend, we creëren ermee tegelijk een nieuwe blik op de ‘mensen-werkelijkheid’. Die ‘werkelijkheid’ is steeds gekleurd, bij ieder nieuw woord.

Je gebruikt woorden niet zomaar, ze zweven niet losjes in de lucht. Woorden zijn de bouwblokjes van verhalen, ze vormen de ‘werkelijkheid’ die jouw verhaal schetst (via je mening, argumenten, weerlegging, uitspraak, betoog, presentatie, enz.). Vooral bij het oordelend en het creërend gebruik van woorden kan je waarnemen dat onder het gebruik van die woorden een ethische keuze en een intentie van de spreker/schrijver schuil gaat.

De stelling als zou iemand op een neutraal standpunt kunnen staan en woorden ‘neutraal’ kunnen gebruiken is een veronderstelling die vertrekt vanuit een lijnig grondpatroon waarbij de denker, spreker of schrijver zich los maakt van datgene waarover hij spreekt of schrijft én van de context. Hij plaatst zich tegenover datgene waarover hij spreekt of schrijft als iets waar hij geen relatie mee heeft.⁵³

⁵³ Meer in *Drie grondpatronen om je leven te be-leven*

Je beleeft woorden binnen clusters

Talen zijn betekenis + beleving + beeld

Je hebt geleerd om te spreken en te schrijven alsof woorden een vaste definitie hebben. Voor sommige beroepen betekent *nauwkeurig* taalgebruik het zich strikt houden aan definities: juristen, artsen en (sommige) filosofen. Je kunt taal ook vanuit een andere denkrichting bekijken: je weet dat woorden louter conventies zijn en dat de aangeleerde woorden niet steeds exact weergeven wat je beleeft, voelt of ervaart; je zoekt dan uit een ruimere woordenschat de juiste woorden, gebaren of beelden om beter te kunnen uitdrukken wat je op dit moment voelt en denkt en wilt overbrengen.

Je spreekt dan misschien wel met definities in je hoofd maar *je leeft niet met definities*. De woorden en uitingen die je uitzendt en ontvangt verbind je niet zonder meer met *een definitie*, je geeft ze een *betekenis* en verbindt ze tegelijk met een *beleving* én een *beeld*. Afhankelijk van de context, je gesprekspartner en je intenties zal je meer gewicht geven aan de *definitie* of de *betekenis* van woorden dan aan de *beleving* of aan de *beeld-vorming*. In werkelijkheid communiceer je steeds tegelijk

a) de *betekenissen* die jij verkiest én

b) jouw *belevingen* én

c) *beelden* die daarbij in jou leven!

Betekenis, beleving en beeld verschijnen bij elk woord dat voor jou belangrijk is. Deze drie aspecten zijn te onderscheiden, niet te scheiden. Ze beïnvloeden elkaar, meer nog, ze zijn interafhankelijk, d.w.z. het ene verschijnt er dankzij het andere. Ieder woord is immers verbonden met ervaringen, associaties en gevoelens.

Wat te weinig wordt herkend en erkend is dat woorden steeds een *ethische kleur* hebben. Woorden staan niet los van je ethische keuzes en die houden dan weer verband met de grondpatronen.

De *definitie* is een formele erkenning binnen de groep die een specifieke woordentaal gebruikt. Ze krijgt uitdrukking binnen de cultuur waar de taal die je hanteert (woorden, gebaren, rituelen, beelden, tradities) werd geconcipieerd en in leven gehouden.

Een definitie is niet hetzelfde als de betekenis die jij geeft aan een begrip, een woord, een beeld.

De *betekenis* houdt rechtstreeks verband met je waarden, je uitgangspunten, je zingeving. Je geeft niet één keer een betekenis aan een woord en behoudt dit dan voor de rest van je leven, neen, bij communicatie is er een continu proces van betekenisconstructie van de begrippen en de woorden, afhankelijk van de context.

Bij de *beleving* van de verschillende uitdrukkingsvormen gaat het om de aangeleerde gevoeligheden in de cultuur waarin die talen worden gebruikt en de wijze waarop ze worden ingezet, herkend en erkend. Ieder woord of uitdrukking is immers verbonden met ervaringen, associaties en gevoelens.

Tegelijk wordt bij het gebruik van een taal de *ver-beeld-ing* opgewekt, je reageer innerlijk met een beeld, door beeld-vorming.

De (mentale) beelden zijn niet noodzakelijkerwijs subjectieve visuele kopieën van een object buiten ons, hoewel dat het geval kan zijn. Een (mentaal) beeld is meestal een complex van (visuele) beelden, ideeën, aannames, overtuigingen en emoties die onderling met elkaar verbonden zijn in een enkelvoudig beeld-achtig patroon.⁵⁴

Het communiceren met beelden is de oudste vorm van communicatie, veel ouder dan de communicatie met woorden.

Afhankelijk van de context, je doelpubliek en je intenties zal je meer gewicht geven aan de *definitie* of de *betekenis* van woorden dan aan de *beleving* of aan de *beeld-vorming*. Toch werken ze alle drie (betekenis, beleving en beeld) samen.

⁵⁴ Uit: Komito, David Ross, *Nāgārjuna - Boeddhistische psychologie van de leegte*, Kunchab 2001

Semantisch netwerken

In werkelijkheid leef je niet met afzonderlijke woorden in je hoofd en je hart maar met een reeks associaties, een netwerk van woorden of een semantisch netwerk. Ieder woord leeft in een omgeving van gelijkaardige begrippen of woorden die dezelfde gedachte ondersteunen of die noodzakelijk zijn om het gebruik van een bepaald woord 'logisch' te doen klinken. Bepaalde woorden horen logisch bij elkaar en andere niet. Zo hoort bij het begrip 'schuld' de begrippen onschuld, straf, boete, enz.

De woorden die je uitsprekt brengen tegelijkertijd (onbewust en vanzelf) andere woorden uit jouw netwerk mee tot leven. Wanneer je bijvoorbeeld zegt: "Ik wil transparantie in deze situatie.", breng je tevens woorden in jou (en bij de ander) tot leven als bv.: verborgen, duister, licht, kleur, schaduw, schakeringen, helderheid, enz. Misschien zitten in jouw semantisch-netwerk rond 'transparantie' ook woorden als: participatie, macht, machtsmisbruik, fraude, regelgeving, beleid, normen, normvervaging.

Dan wordt snel duidelijk dat een discussie over de 'juist definitie' van een woord onvruchtbaar is. Dan sta je open voor de wijze waarop de ander haar woorden invult en beleeft. Je aanvaardt haar invulling als 'juist' ... voor haar, als uitdrukking van wat er in haar leeft. Je mag best een totaal andere invulling hebben van de woorden zoals zij die gebruikt. Het is dan de opdracht om de invullingen naast elkaar te leggen en te kijken hoe je elkaar kunt verrijken en tot een overeenkomst komen.

De samenstelling van een semantisch netwerk wordt bepaald door het grondpatroon dat je hanteert.⁵⁵ Het grondpatroon geeft de specifieke kleur aan je taalgebruik én aan de woorden die je gebruikt en worden beïnvloed door je uitgangspunten, je paradigma's, je overtuigingen, je

⁵⁵ Lees meer in *Drie grondpatronen om je leven te be-leven*

aannames, je waarden, je normen, je ethische visie, je ‘waarheden’.

Wat heeft dit concreet te maken met de grondpatronen?

- De context van het semantisch netwerk waarin woorden thuishoren als: schuld, onschuld, dader, slachtoffer, fout, zonde, straf, boete, schade, tegenstellingen, strijd, tegenstander, vijand, oorlog, Ik, ego, medelijden, enz. is de wereld van het *lijnig grondpatroon*. Er is sprake van afzonderlijke feiten, gescheiden fenomenen, entiteiten en identiteiten; een wereld van oorzaak-en-gevolg verbanden; vooral een wereld van tegenstellingen (zwart—wit; waar—onwaar) en van één waarheid, voor sommigen zelfs van dé Waarheid.

- Het begrip/woord ‘schuld’ hoort niet thuis in het netwerk waar bv. het begrip ‘transgenerationele solidariteit’ in past; dit laatste hoort in de wereld van het *systemisch grondpatroon*. Dit patroon is de context van het semantisch netwerk waarin woorden thuishoren als: netwerk van factoren en invloeden, patronen, logische niveaus, systeem-analyse, open en gesloten systemen, samenstellingen, holistisch, dynamische verbindingen, empathie, transgenerationele solidariteit of verantwoordelijkheid over de generaties heen, de vier waarheden van Albie Sachs.⁵⁶

- Het begrip/woord ‘schuld’ hoort al helemaal niet thuis in het netwerk waar het begrip ‘mededogen’ in past.⁵⁷ Bij mededogen horen begrippen als interafhankelijkheid, geen-zelf, Leegte, non-dualiteit, betekenisvolle afstand in verbondenheid, enz. Dit is de wereld van een semantisch netwerk dat het *lemniscatisch grondpatroon* als context heeft. Dan vertrek je vanuit een totaal andere kijk op wat jouw ‘eigenheid’ uitmaakt aangezien daar de begrippen ‘identiteit’ of ‘zelf’ louter sociale constructies zijn. Het begrip ‘waarheid’ is ook louter een sociale constructie; hier is al helemaal geen sprake van ‘dé waarheid’.

⁵⁶ Over Albie Sachs: https://franciscagastmans.wordpress.com/wp-content/uploads/2025/03/albie_sachs_3.0.pdf

⁵⁷ Over hoe ik ‘mededogen’ beschouw lees je meer in de tekst *Medeleven Empathie Mededogen* die je vindt bovenaan de pagina BEELDENDE TALEN op mijn website.

Woordenwolken

Je beleeft de woorden en je beleeft ze op je eigen manier. In werkelijkheid *leef* je niet met afzonderlijke woorden in je hoofd en je hart maar met woorden-associaties, een wolk aan begrippen: een *woordenwolk*. De woorden die je uitspreekt of schrijft brengen immers tegelijkertijd (onbewust) voor jou de andere woorden uit jouw wolk mee tot leven. Jouw woordenwolk rond een - voor jou - belangrijk woord is deel van jouw persoonlijk communicatie-systeem.⁵⁸

Bij het *beleven* van de woorden die je gebruikt en bij het je bewust worden van jouw woordenwolk, gaat het niet om de ‘waarheid’. Je verlaat de of-of-wereld, zelfs de en-en-wereld. Je gaat voor de dialoog, vooreerst met jezelf. Je voert een innerlijke gesprek met je gevoelens, behoeften, ervaringen en beelden; geen innerlijk gesprek op basis van definities of tegenstellingen, geen innerlijk gevecht. Wanneer je een positief, constructief gesprek met jezelf kan voeren kan je ook vruchtbaarder de dialoog aangaan met anderen.

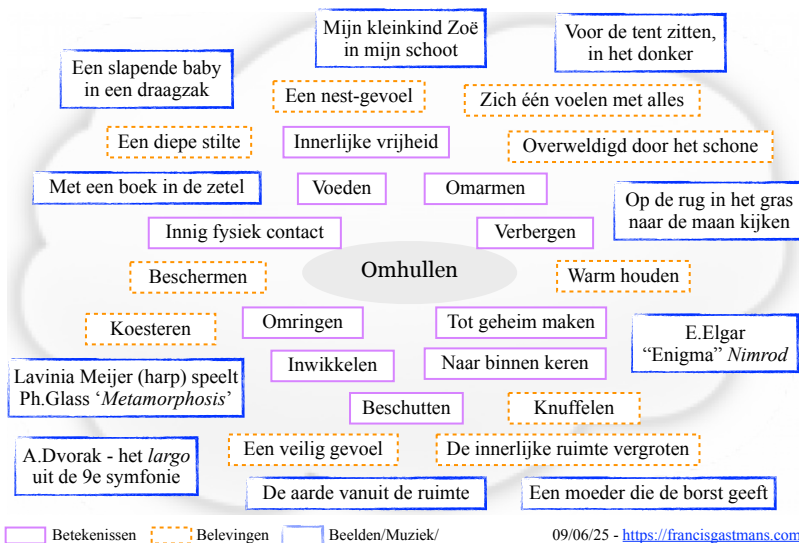
Ik creëerde het begrip ‘woordenwolk’ omdat het hier gaat om een open netwerk, waarin woorden komen en gaan, het gaat niet om een gesloten doos of een kast met allerlei vakjes. Het begrip ‘woordenwolk’ wijst er op dat de cluster van woorden niet vastligt zoals definities of synoniemen, ze kan variëren en verandert afhankelijk van de actuele context.

Mijn associaties bij het begrip ‘wolk’ zijn: *het is een beweeglijk en vaag afgegrensd fenomeen; het beweegt voortdurend, langzaam en toch is het moeilijk om nauwkeurig aan te wijzen op welke plek er op ieder ogenblik iets verandert; het is driedimensionaal, er zijn verschillende lagen; wolken kunnen langzaam in elkaar schuiven; een wolk toont een structuur en een samenhang maar je kunt er doorheen reizen.*

⁵⁸ Een woordenwolk is strikt persoonlijk en gaat over je *belevingen* en is dus niet een ‘semantisch netwerk’.

De woorden die jij vandaag samenbrengt rond een sleutelwoord kunnen morgen veranderen. Je kunt woorden laten vallen en andere toevoegen. Je woordenwolk staat niet vast voor eeuwig. Dat geldt evenzeer voor de woordenwolk van anderen. Wat zij gisteren bedoelden met een begrip hoeft dat niet noodzakelijk vandaag nog zo te zijn. Het is belangrijk dit te beseffen wanneer je een langere relatie hebt met iemand.

Hieronder *mijn* woordenwolk rond ‘omhullen’ als voorbeeld.



In jouw woordenwolk rond ‘omhullen’ zullen andere woorden leven. Om meer zicht te krijgen op hoe je écht communiceert, teken je af en toe je actuele woordenwolk rond een belangrijk begrip. Hoe je dat doet lees je in de uitgebreide tekst *Wat is een woordenwolk?*⁵⁹ Tegelijk vraag je aan je gesprekspartner om hetzelfde te doen. Daarop bekijk je

⁵⁹ Lees het hoofdstuk ‘Hoe teken je een woordenwolk?’ in de tekst *Wat is een woordenwolk?*

Tussen september en november 2022 heb ik op mijn [website](https://franciscastmans.com/) een reeks ‘Woordenwolken’ gepost.

samen naar elkaars woordenwolk. Dat doe je uiteraard niet voor alle begrippen, dat zou de communicatie erg gecompliceerd maken en teveel ‘tijd’ en ‘ruimte’ vragen. Wel is het meer dan nuttig om dit te doen voor een cruciaal begrip in jullie communicatie. Dan kom je er achter dat er in de ander een gans andere woordenwolk leeft rond dat begrip dan in jou. Zo bekom je een grond om de ander een beetje beter te kunnen begrijpen en zelf beter begrepen te worden.

Door je woordenwolk te tekenen leer je tevens jezelf beter kennen en kan je zoeken om je helderder uit te drukken. Misschien verkies je om in het gesprek bv. het woord ‘stress’ te vervangen door een ander woord, een woord dat nauwkeuriger weergeeft waar het voor jou écht om draait op dat ogenblik.

Woordenwolken zijn altijd persoonlijk. Het is jouw beleving en jouw beeld van een bepaald begrip op dit ogenblik. Hoe jij een woordenwolk invult op dit moment is verbonden met de context. Morgen verschijnen er in je wolk wellicht een paar andere woorden. Jouw woordenwolk is altijd ‘juist’. Het is jouw ‘waarheid’ en die verdient alle respect. Andersom, de woordenwolk van de ander is even ‘juist’ als de jouwe. Geen enkele woordenwolk is ‘beter’ of ‘juister’ of ‘meer waard’ dan een andere.

Discussiëren over de betekenis en de beleving van een begrip is dus zinloos. Het komt er op aan te weten hoe de ander naar de dingen kijkt, daar respect voor te hebben en er rekening mee te houden.

Het doel is niet om tot een consensus te komen en nog minder om gelijk te halen. Wel om het punt te ontdekken waar jullie een gemeenschappelijke grond hebben, een gemeenschappelijk belang.

Het maakt een wereld van verschil of je een situatie een ‘probleem’ noemt of bv. een ‘uitdaging’ of een ‘steek in de rug’ of een ‘gebroken verbinding’ of een ‘grote zorg’.⁶⁰ Bij een bewuste woordkeuze (die de

⁶⁰ In bijlage B van het boek *De Blauwe Rivier oversteken - Hoe ontwikkel ik een ‘probleem’ tot een duurzame ‘oplossing’?* staan meer dan tweehonderd alternatieve woorden voor het woord ‘probleem’.

uitdrukking is van je beleving en je beeld-vorming) ga je ook het begrip ‘oplossing’ anders bekijken en vooral vind je andere wegen hoe je het juiste ‘antwoord’ kunt bereiken!

Door de woordenwolk te onderzoeken die je onbewust hanteert vandaag, ontdek je de gelaagdheid van je communicatie, de keuze van je talen en je taalgebruik. Je zegt, schrijft en toont meer dan je denkt. Je kunt dit inzicht gericht inzetten.

Door je actuele woordenwolk te ontdekken kan je de invulling van je gedachten concreter en rijker maken en ga je de vele nuances ontdekken. Je zult beter aanvoelen wat er nodig is om je helder uit te drukken. Je gaat je *zorgvuldiger* of *nauwkeuriger* uitdrukken.

Je kunt als groep, als organisatie of bedrijf een woordenwolk onderzoeken rond een begrip dat op dit ogenblik voor jullie van essentieel belang is. Het resultaat is: een hechtere band tussen de teamleden; jullie drukken je uit via een gemeenschappelijk taal én een inspirerend beeld; de interne communicatie verloopt zorgvuldiger; het eigen leiderschap én de eigen verantwoordelijkheid wordt aangesproken.⁶¹

Hoe vormt zich in jou een woordenwolk?

Alle woordenwolken worden dynamisch samengesteld op het ogenblik van de communicatie. *Woordenwolken zijn steeds een hier-en-nu fenomeen.* Daarom zijn het ‘wolken’. Zo kan een individu of een team rond hetzelfde begrip vandaag een andere woordenwolk beleven en tekenen dan zes maanden geleden. Mensen zijn gewoontedieren en dus zullen bepaalde samenstellingen van wolken vaker voorkomen en zich herhalen.

Het begrip ‘woordenwolk’ wijst er op dat de clusters kunnen variëren. Verschillende soorten woorden komen zo bij elkaar:

⁶¹ Je leest enkele voorbeelden van de verbazende resultaten van een workshop ‘Woordenwolken’ in de tekst *Wat is een woordenwolk?*

- *persoonlijke* woorden = woorden die voor jou bij elkaar horen, op dit ogenblik, in de actuele situatie,
- *groep-gebonden* woorden = woorden die binnen een groep, een team of een organisatie bij elkaar horen,
- *sociale* woorden = woorden die voor een grote groep mensen of een gemeenschap bij elkaar horen (bv. voor religieuze groepen).
- *plaatsgebonden* woorden = woorden die in *dé* situatie samen horen bv. in een gerechtsgebouw, in een museum, in een gebedshuis,
- *event-gebonden* woorden = woorden die bij een bepaald event bij elkaar horen, bv. bij een sportwedstrijd of een concert,
- *tijdgebonden* woorden = bv. woorden die bij een bepaalde levensfase passen of een periode in de geschiedenis horen (bv. “Nu ja, zo spreken de boomers! De mei68-ers!”).

Welke woorden zich op een bepaald moment voor jou clusteren rond een begrip wordt bepaald door vier factoren.

- Op de eerste plaats is er je *mindset* en je ‘logica’. Het zijn je overtuigingen, aannames, waarden, normen en vanzelfsprekendheden die onbewust zorgen voor een selectie.

Je mindset wordt gekleurd door je leer- en levensgeschiedenis.

Woordenwolken zijn daarom in belangrijke mate biografisch.

- Daarnaast wordt het proces beïnvloed door de wijze waarop je de verschillende talen hebt geleerd en door *gewoontevorming*. Zonder nadenken associeert je bepaalde woorden bij een begrip.

Woordenwolken zijn aangeleerd.

- Een derde factor is de *sociale invloed* van de mensen waarmee je relatie hebt. Alle communicatie is relationeel, bedoeld om iets uit te drukken over de verbinding met de ander.

Woordenwolken zijn steeds relationeel.

- Tenslotte is er de ruimere, maatschappelijke *context* en de *tijdgeest*.

Woordenwolken zijn steeds contextueel.

Tien kwaliteiten van taalgebruik

Kwaliteiten

De *inhoud* van je communicatie (= wat je uitdrukt) en de wijze waarop je dat doet, de *stijl* (= hoe je het uitdrukt) zijn twee verschillende aspecten. Je kunt ze niet scheiden maar je kunt ze wel onderscheiden. *Je kunt je niet uitdrukken zonder een bepaalde stijl.*

De wijze waarop je je talen gebruikt is in veel gevallen belangrijker voor de communicatie dan de inhoud van je boodschap. Met de stijl geef je het *relationele* aspect van je communicatie vorm.⁶²

Alle talen kunnen op verschillende kwalitatieve manieren worden gebruikt, zowel de verbale, de non-verbale als de beeldende talen.

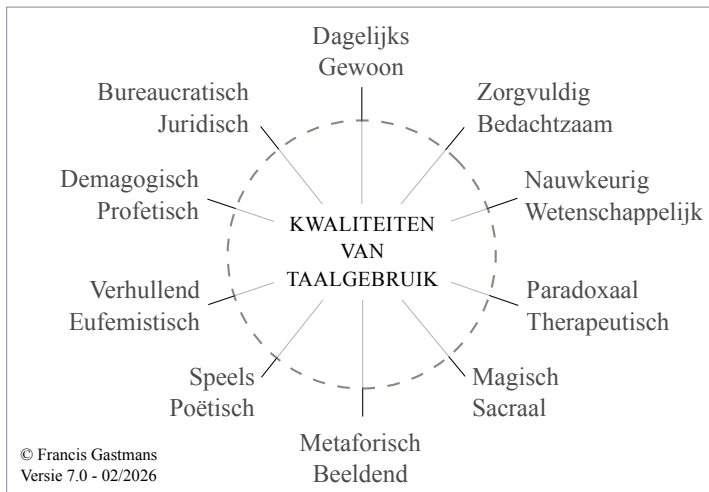
Heb jij ook de ervaring dat op het ogenblik dat je wordt geconfronteerd met een vreemde woordentaal, je overschakelt op een of meer non-verbale talen? Je gebruikt dan je handen of je ganse lichaam, gezichtsuitdrukkingen, tekeningen of beelden. De wijze waarop een verbale of non-verbale taal kan worden ingezet in de communicatie, hangt af van de mate waarin de communicatie-partners vertrouwd zijn met die taal én met de kwaliteit van taalgebruik. Zo kan voor iemand een kunstzinnige of beeldende taal (poëzie, dans, muziek, beeld, schilderij, theater, ...) helder, duidelijk en zorgvuldig zijn terwijl dit voor een ander oppervlakkig, vaag of nietszeggend is.

Niet iedereen is vertrouwd met nauwkeurig taalgebruik, dan is het even aanpassen. Het vraagt een nog iets grotere inspanning wanneer er een specifieke wetenschappelijke of juridische taal wordt gebruikt.

⁶² Lees verder 'Taalgebruik en relaties'

Tien kwaliteiten van taalgebruik

Ik onderscheid tien kwaliteiten van taalgebruik. Het zijn diverse kwaliteiten om zich uit te drukken, om het even in welke taal. Niet alleen de woordentalen maar ook de non-verbale talen en de beeldende talen druk je uit via een van deze kwaliteiten.



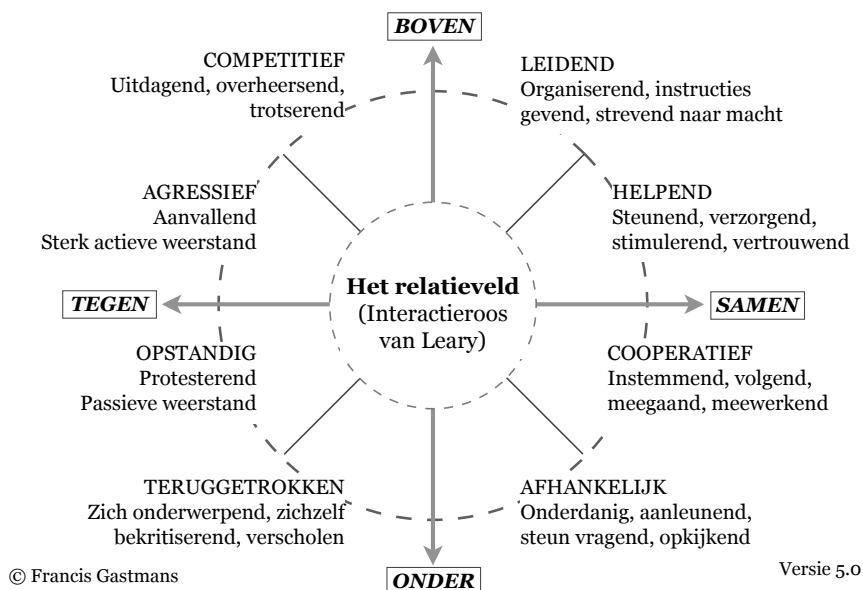
Deze kwaliteiten houden geen oordeel in. De vaststelling houdt enkel in dat iedere kwaliteit van taalgebruik specifieke kenmerken heeft. Je gebruikt de kwaliteiten bij het waarnemen, het denken, het uitdrukken en het communiceren van je gedachten, je gevoelens, je intenties, je wensen en je verwachtingen.

Wanneer ik verder in de tekst voorbeelden geef van taalgebruik houdt dit niet in dat ik wel of niet akkoord ga met de wijze waarop de taal op dat ogenblik wordt gebruikt. Ik pleit er wel voor om zoveel mogelijk de talen minstens *zorgvuldig* te gebruiken.

Taalgebruik en relaties

Niet iedereen gebruikt de taal nauwkeurig en dus zal je, wanneer je een helder gesprek wil hebben, de ander daar attent op moeten maken of de vraag moeten stellen hoe zij haar woorden invult. Je kunt ook verkiezen om je doelstellingen van het gesprek aan te passen.

De manier waarop je dat doet is voor de ander de aanleiding om jou en haarzelf uitdrukkelijker een plaats te geven in het relatieveld. De tien kwaliteiten krijgen een eigen kleur afhankelijk vanuit welke positie in het relatieveld je communiceert. Andersom, de taal die je kiest én je taalgebruik zullen een rol spelen in hoe de ander jou plaatst in het relatieveld. Word je ontvangen als 'leidend' of als 'helpend' of als 'onderdanig', 'samen-werkend' of eerder 'tegen-werkend'?⁶³



⁶³ Lees meer in: *Bewegen in het relatieveld*

Het lijkt wel een verzoek om communicatie-acrobatie: aandacht hebben én voor je positie in het relatieveld én voor de keuze van je taal én voor je non-verbale communicatie én voor je taalkwaliteit.

Misverstanden in communicatie zitten ingebouwd in onze evolutie als mens. Dus maak je daar geen zorgen over. Je opdracht: het morgen beter doen.

Je kunt vlot wisselen tussen de verschillende kwaliteiten van taalgebruik, zelfs binnen één gesprek. Het is niet ongewoon om in een gesprek bijvoorbeeld vlot te bewegen tussen zorgvuldig, speels en metaforisch taalgebruik.

Er is een dynamisch samenspel tussen je taalgebruik en de situatie waarin je je bevindt. Je praat in het café met je vrienden anders dan tijdens een evaluatiegesprek met je leidinggevende. In een gebedsruimte is sacraal taalgebruik vanzelfsprekend. Op een begrafenis spreek je ... de 'stille-taal'.

Wanneer hij met vrienden op café zit praat hij op een dagelijkse manier. Het losjes lucht geven aan zijn mening is gewoon deel van het 'sociaal spel'. Op het ogenblik dat zijn geliefde binnenkomt schakelt hij vlot over naar meer zorgvuldig en speels taalgebruik. Zijn vrienden merken het al lachend op. Wanneer hij later die avond met haar en met een vriend uit het café in een cursus filosofie zit voelt hij de noodzaak om nauwkeuriger te spreken en zijn gedachten scherpe vorm te geven.

Voor bepaalde gesprekken is een specifiek taalgebruik nodig. Wil je bijvoorbeeld een vruchtbare dialoog voeren over de gevolgen van de opwarming van de aarde of over de berging van hoogradioactief afval, dan kom je met dagelijks taalgebruik niet ver. Je eindigt dan in een hopeloze, onvruchtbare discussie. Zorgvuldig taalgebruik is in zulke situatie een minimum, en voor een helder en vruchtbaar gesprek is nauwkeurig taalgebruik een vereiste.

Wanneer we nauwkeurig kijken bestaat een communicatie, zelfs al duurt een gesprek uren of gaat het om de ontmoeting met mensen met wie je een langdurige relatie hebt, uit een reeks korte stukjes die

elkaar snel opvolgen. Voor ieder communicatiemoment kies je je taalgebruik.

Maar nogmaals, wijzen op de kwaliteiten van taalgebruik houdt geen oordeel in. Het dagelijks taalgebruik is nuttig, het is handig en soepel te gebruiken. In veel situaties is dit een vlotte manier om te communiceren. Dat dit taalgebruik beperkingen heeft is evenzeer duidelijk. Een mening over hoe ‘goed’ of ‘slecht’ dagelijks taalgebruik is, beperkt je denken. Je komt er niet ver mee. Je kunt beter de vraag stellen: Hoe werkt de taal die ik inzet en mijn taalgebruik op dit ogenblik in déze situatie en hoe werkt ze niet? Wat wil ik bereiken met mijn communicatie nu? Je start toch niet een ernstig gesprek over een netelige kwestie op een fuif. (Tenzij je een onhandige intellectuele tiener bent op zoek naar een eerste lief?)

Letten op je taalgebruik is in alle omstandigheden een pluspunt. Je hebt alle kwaliteiten ooit wel eens nodig. Het is bijgevolg nuttig om ze te leren onderscheiden en ze op het gepaste moment juist in te zetten.

1. *Dagelijks of gewoon taalgebruik*

In je dagelijkse communicatie ben je het gewoon om oppervlakkig om te gaan met een taal, met alle talen (woorden, gebaren, tekens of beelden). Je kunt je de vraag stellen of je wel een 'taal' spreekt of dat je niet louter je uitdrukt met een 'communicatiemiddel'?⁶⁴

Je dagelijkse manier van communiceren is nuttig want het moet snel gaan, het is immers niet de bedoeling om een onderwerp diepgaand te behandelen. Je wilt enkel een eenvoudige boodschap geven, je mening kenbaar maken, al dan niet kort naar de ander luisteren, snel op de ander reageren en verder gaan.

Op een dagelijkse toon communiceren is je 'gewone' manier van contact maken en dat blijkt in de meeste gevallen voldoende en sociaal werkzaam. In je dagelijks taalgebruik hanteer je een beperkte woordenschat en leg je weinig nuances in je uitdrukkingen. Je dient je woorden niet te definiëren want je hanteert 'de algemeen erkende definitie' van de woorden. Iedereen weet wat 'liefde' is of 'vrede' of 'uit Brussel' of 'een file', enz. toch? Nee, uiteraard niet, maar daar hou je in het dagelijks taalgebruik geen rekening mee. Dat zou teveel tijd en (denk)energie vergen en dat is de investering niet waard. Je hersenen hebben wel wat beters te doen.

Je gaat slordig om met gegevens en informatie en gebruikt daarbij veel persoonlijke belevingen, die je ten onrechte verheft tot 'feiten'. In veel gevallen gaat het om veronderstellingen, vooroordelen of 'van horen zeggen', 'ergens gelezen' of 'iedereen weet toch wel dat het zo is'.⁶⁵ Je drukt je uit in een beperkt aantal kleuren: wit, zwart, groen, blauw, geel, oranje, rood of bruin. Soms voeg je er nog aan toe dat die kleur voor jou licht of donker is. Verder gaat het niet. Voor je dagelijkse communicatie is dit ruim voldoende. Wanneer het specifiek wordt is dit echter veel te vaag.

⁶⁴ Herlees 'Een 'communicatiemiddel' of een 'taal'? in de *Inleiding*.

⁶⁵ Lees meer in: *Hoe je zelf feiten creëert - Vier soorten feiten*

Je stapt ParisXL of Planet Parfum binnen en vraagt naar een 'lichtrode lippenstift'. Welke reactie krijg je van de verkoopster? Hoe reageert een schilder of interieur deskundige wanneer jij voorstelt om je muren 'lichtgroen' te schilderen?

Mondriaan bracht zijn abstracte schilderijen terug tot de drie basis-kleuren (rood, blauw, geel) + wit en zwart. Voor kinderen gebruiken sommigen dezelfde 'kleur-techniek'. Bv. Nijntje van Bruma, die tevens het aantal gezichtsuitdrukkingen erg beperkte en abstract maakte. Erg diepgaande boodschappen zijn hiermee echter niet door te geven. Het positieve is wel: er wordt je niets opgelegd en je kunt er je eigen fantasie in kwijt.

Hetzelfde geldt voor de andere zintuigen. Je hebt maar een beperkt aantal specifieke woorden voor smaken. Voor geuren is het wellicht nog erger gesteld. Bij gebrek aan beschrijvende termen spreek je vlug een oordeel uit: "Dit is aangenaam." of "Dit stinkt."

Wanneer je voor een kunstwerk staat is de eerste keuze meestal: "Vind ik dit mooi of lelijk?" of "Wat moet ik hier mee?". Aan een lelijk kunstwerk of een werk dat voor jou ongewoon is geef je minder aandacht. Daarom heeft het voor kunstenaars weinig waarde wanneer iemand uitroept "Prachtig!" Deze uitroept is een oordeel en vertelt niets over wat het kunstwerk met jou doet. Daar heb je veel meer woorden voor nodig en meer aandacht voor je gevoelens en je emoties.⁶⁶

Bij je dagelijkse communicatie heb je over het algemeen weinig aandacht voor datgene wat je gesprekspartner zegt of toont, tenzij om daar je eigen mening tegenover te kunnen stellen. Het dagelijks taalgebruik is minder gericht op het opbouwen van een heldere gedachtegang. Het gaat veeleer om het doorgeven van een mening, een emotie of een primaire behoefte. Bij sommigen gaat het zelfs om het verbaal 'wegsmijten' van een mening, zonder zorg waar die terecht komt. De

⁶⁶ Bij 'gevoelens' gaat het om de waarnemingen, bij 'emoties' gaat het om je reacties op wat je waarneemt. Lees meer in de tekst *Medeleven Empathie Mededogen*

sociale media bieden daartoe veel mogelijkheden. Je kunt zomaar een boodschap de wereld insturen, zonder oog te hebben waar het terecht komt en hoe dat bij anderen overkomt. Tenslotte staat het iedereen vrij om je boodschap te lezen, toch?

Niet alleen beperk je met het dagelijks taalgebruik de wijze waarop je je uitdrukt, je beperkt daardoor tevens je waarnemingen en je denken! Je neemt eenvoudig en oppervlakkig waar. Je voelt geen behoefte om scherp waar te nemen. Je reageert wel op de non-verbale signalen van de ander maar je doet dat slordig, snel en meestal onbewust. Je blik is functioneel gericht op datgene wat nuttig is vanuit een onmiddellijk, actiegericht perspectief.

Op deze manier praat je, schrijf je en druk je je vlot uit; thuis, op het werk, op de tram, op de markt, in de club, enz. Nou ja, vlot?

Het dagelijks taalgebruik resulteert zeer vaak in misverstanden, spanningen, ruzies of zelfs conflicten. Van mening verschillen betekent bij het dagelijks taalgebruik bijna steeds het starten van het "Ik-heb-gelijk-spel" of een "Ik-heb-gelijk-strijd". Dit gebeurt niet omwille van de inhoud van de woorden op zich maar omwille van de té eenvoudige invulling die je geeft aan de woorden én de slordige manier waarop je ze gebruikt én de toon waarop je spreekt én het weinig aandacht geven aan de ander(en). Een stevig verschil van mening heeft te maken met het *relationele* aspect van de communicatie, niet met de inhoud. Het thema in het gesprek draait al snel (onbewust) om "Hoe kan ik meer macht/invloed/winst hebben?"

Om op een constructieve manier van mening te kunnen verschillen, zonder strijd te voeren, dien je over te stappen op zorgvuldig taalgebruik.

2. Zorgvuldig of bedachtzaam taalgebruik

In sommige situaties is het noodzakelijk om zorgvuldig te spreken en je woorden, gebaren en beelden bedachtzaam te gebruiken. Dan gebruik je een uitgebreidere woordenschat, je wikt en weegt je

woorden, je nuanceert veel meer, je schildert je ervaringen met meer schakeringen. Dat doe je niet alleen wanneer je spreekt maar ook wanneer je schrijft of tekent. Je gebruikt gebaren en beelden op een voorzichtige manier. Zoals wanneer je een kom hete soep moet doorgeven of wanneer je liefdevolle gevoelens ervaart en dat wilt laten weten aan de persoon naar wie je verlangt.

Je zult je af en toe herinneren dat woorden in woordenwolken wonen. Dus zal je zo nu en dan op zoek gaan naar associaties en woorden die verbinden.⁶⁷

Wanneer je zorgvuldig communiceert zal je trager spreken en bewegen, je zult stiltes inlassen en je laat toe dat er onderweg - terwijl jullie spreken - wordt nagedacht. Je hebt meer aandacht voor de reactie van de ander, je hebt oog voor het effect van je communicatie. Je herhaalt soms dezelfde gedachte maar op een verschillende manier. Je bekijkt de zaken makkelijker vanuit meerdere invalshoeken.

Zorgvuldig omgaan met woorden en beelden hangt vaak samen met het in staat zijn om van perspectief te veranderen. Je kunt dan even op de plaats van de ander gaan staan. Wil je een 'dialogoog' voeren dan zal je moeten overschakelen op een zorgvuldig taalgebruik.

In een gesprek tussen zorgvuldige sprekers zijn er ook voortdurend meningsverschillen net zoals in het dagelijks spreken, maar er wordt niet bliksemsnel op gereageerd met een tegen-mening want je wilt eerst de ander correct gehoord en begrepen hebben. Voor wie echter op dat ogenblik geen zin heeft in een zorgvuldig gesprek gaat het allemaal veel te traag en wordt er onnodig veel tijd gestoken in het toelichten van de betekenis en de beleving van de woorden. Die persoon schakelt dan liever over op het dagelijks taalgebruik.

De taal zorgvuldig gebruiken vereist dat je open staat voor een grotere variatie aan indrukken. Zorgvuldig spreken stimuleert dat je je zintuigen fijner instelt waardoor je meer opmerkt. Of is het omgekeerd

⁶⁷ Lees het vorige hoofdstuk of de tekst *Wat is een woordenwolk?*

en stimuleert het beter waarnemen je spreken?

Met de aandacht voor een zorgvuldige taal komt er ruimte voor andere meningen, voor andere gedachten en andere invalshoeken. Je denkt makkelijker in tientallen kleurnuances tussen wit en zwart. De wereld is immers veelkleurig. Een zwart-wit mening hoort bij het dagelijks taalgebruik en bij het demagogisch taalgebruik. Bij zorgvuldig taalgebruik horen uitspraken met kleurrijke schakeringen.

Wanneer je zorgvuldig communiceert sta je open voor verschillende andere talen dan de verbale talen en je zult er meer gebruik van maken.

3. Nauwkeurig of wetenschappelijk taalgebruik

Je kunt nog een stap verder gaan en nauwkeurig zijn in het gebruik van woorden, non-verbale uitdrukkingen en beelden. Dan zal je de woorden uitdrukkelijk definiëren of omschrijven en heel veel zorg besteden zowel aan de correcte formulering van je gedachten als aan je lichaamstaal, je gebaren en de beelden die je inzet. Nauwkeurig taalgebruik betekent niet dat je voornamelijk met definities werkt. De woordenwolk rond je woorden waarnemen helpt om nauwkeuriger te kiezen welk woord 'juister' uitdrukt wat je op dat moment beleeft en wilt communiceren.

Je zult oog hebben voor de vele talen waarin begrippen kunnen worden vertaald. Je zult nog meer wikken en wegen. Je kiest je woorden erg bedachtzaam en waar nodig zal je nieuwe woorden samenstellen die nauwkeuriger je gedachten weergeven. Je spreekt nog trager. Je schrijft, schrapt en herschrijft alvorens je boodschap te verzenden. Je zult je formuleringen voorleggen aan anderen om zeker te zijn dat je de juiste woorden hebt gebruikt en dat je goed zult worden begrepen.

De uitdrukking "De zon komt op om 6 uur." is onze gewone manier van praten, het is dagelijks taalgebruik, handig maar niet correct.

Hoe gek het ook mag klinken deze manier van praten ondersteunt nog

steeds bij veel mensen de overtuiging dat de zon rond de aarde draait. "Wij zien de zon opkomen om 6 uur." zou in dit geval iets zorgvuldiger taalgebruik zijn. Nauwkeuriger is misschien: "De aarde laat de zon bij ons opkomen om 6 uur." Praten alsof de zon of de maan beweegt ("Langzaam schuift de maan ...") én overtuigd zijn dat de beweging zo verloopt, is aangeleerd!

Te ver gezocht? Je zegt toch ook niet "Het station verlaat me." op het ogenblik dat je in een trein zit die vertrekt. Soms kan je het onderscheid in de bewegingen wél ervaren, bv. wanneer je in een trein zit en er naast jou een andere trein staat. Op het ogenblik dat een van de twee treinen vertrekt, ben je even in de war. Welke trein vertrekt er nu, de mijne? Ken je deze ervaring?

Ik weet het wel, wanneer de trein vertrekt, voel je dat en je weet dat een gebouw zich niet kan verplaatsen. Met de zon is dat anders. Je voelt niet dat de aarde draait en je bent je er niet steeds van bewust dat de zon onbeweeglijk blijft voor de aarde. Maar je kunt wél leren je bewust te zijn van het feit dat de aarde draait en het daardoor lijkt alsof zon en maan bewegen!

Nauwkeurig taalgebruik vindt je terug bij hen die zorg dragen om zich wetenschappelijk correct(er) uit te drukken. Geen wonder dat sommige wetenschappers de wiskunde zien als de enige taal die écht nauwkeurig kan zijn. Zij voelen zich gedreven om zoveel mogelijk zaken in die taal om te zetten. Ze zijn overtuigd dat de 'logica' die iemand hanteert in een wiskundige formule kan worden omgezet. Ze komen weliswaar vast te zitten wanneer ze wiskundig-nauwkeurig over gevoelens moeten rapporteren. In welke wiskundige vergelijking zet je je ervaringen om van een opvoering in een concertzaal?

Een grote valkuil van nauwkeurig taalgebruik is dat je neigt tot perfectionisme en steeds engere (nauwkeurigere) definities voorstelt voor begrippen. Een lastig gevolg is tevens dat dit taalgebruik dreigt vast te zitten in een eigen jargon dat enkel begrijpbaar is voor ingewijden. Wil je iemand die zo spreekt kunnen begrijpen dan ben je verplicht eerst zijn woordenschat te leren en de betekenis te kennen

die hij aan de woorden geeft (of de tekens, klanken, bewegingen, kleuren, uitdrukkingen, ...). Dit is voor velen die niet dezelfde mate van interesse delen een stap te ver. "Wat voor zin heeft het inspanningen te doen om deze tekst te lezen en te begrijpen?" of "Wat heb ik er aan om op een andere manier naar die dans te kijken?" of "Zie ik iets anders wanneer ik langer en nauwkeuriger naar dit schilderij kijk?" of "Op welke andere manier moet ik dan luisteren om dit muziekstuk te begrijpen? Zal ik dan ook meer genieten?" of "Wat bied het mij meer om inzicht te krijgen in de drie grondpatronen waar zo vaak naar wordt verwezen in deze tekst?"

Bij nauwkeurig taalgebruik ben je vaak verplicht een 'vreemde taal' te leren, zoals je op reis een inheemse woordentaal moet leren wil je vlot kunnen communiceren met mensen in die streek. Nauwkeurig taalgebruik is inspannend of beter 'in-spannend' (= innig spannend). Het is echter de enige weg om dieper door te dringen op om het even welk kennisgebied. Iedere wetenschap, iedere filosofie, iedere mens- en wereldvisie, iedere kunst heeft er behoefte aan om zich nauwkeurig(er) uit te drukken in scherp gekozen formuleringen, gebaren, beelden en tinten. Het ogenschijnlijk vreemde taalgebruik van de Tao, van de Zen, van de boeddhistische Weg van het Midden of van een mystieker, is in wezen erg nauwkeurig taalgebruik. Het is vreemd voor wie de taal niet kent maar scherp en to the point voor wie die taal wel verstaat. In de Zen zijn er stromingen die het nauwkeurig taalgebruik zover doortrekken dat de woordentaal helemaal wordt losgelaten omdat woorden op zich per definitie onnauwkeurig zijn.⁶⁸

⁶⁸ In mijn zoektocht naar zorgvuldiger en nauwkeuriger taalgebruik zet ik in mijn teksten soms een woord tussen aanhalingstekens '...'. Op deze manier geef ik aan dat dit woord anders moet worden gelezen dan in het dagelijks taalgebruik: ruimer of nadrukkelijker of in een bredere of diepere betekenis. De context waarin het woord staat geeft meestal aan waar ik naartoe wil.

4. Paradoxaal of therapeutisch taalgebruik

Paradoxaal taalgebruik wordt op een professionele manier ingezet bij psychotherapieën, hypnose-technieken en bij het onderricht van Zen. Hierbij mogen de definities van de begrippen verschillend worden ingevuld door de 'zender' en door de 'ontvanger'. Niet zelden zal de zenmeester of de therapeut de definitie van de begrippen zelfs ondermijnen door ze bij achtereenvolgende gelegenheden een verschillende, ja zelfs tegenstrijdige betekenis te geven. Er wordt bewust gekozen voor het ondergraven van wat gezien wordt als de 'gewone (luie) manier van denken'. Het paradoxaal taalgebruik heeft immers de bedoeling om iemand verbouwereerd achter te laten. Dat daardoor misverstanden ontstaan wordt gezien als positief en wordt niet uit de weg gegaan. Misverstanden scheppen twijfels die de zenleraar noodzakelijk vindt voor het leerproces.

Wanneer een zenmeester een paradoxale taal gebruikt, wordt het misverstand dat ontstaat niet opgelost door hem, omdat de 'oplossing' die door de leerling wordt verlangd van de leraar een onderdeel is van het denken dat de leraar net wil doen kantelen. De leerling wil nog steeds een eenvoudig, rechtlijnig antwoord, een 'klare' definitie die zijn huidig denken bevestigt. Deze houding zal de zenleraar ondergraven. Je kunt niet iets totaal nieuw ontdekken indien je vertrekt met de houding dat je al weet in welk kader je het nieuwe gegeven zult plaatsen. Je kunt de 'zo-heid' van de dingen niet ontdekken indien je vertrekt met de gedachte dat je weet dat je de plaats van de dingen kent. De weg terug naar een 'creatief niet-weten', is voor velen een moeizame weg.

Je praat voortdurend tegen jezelf wanneer je denkt en je bent het meestal eens met jezelf. Je spreekt jezelf aan, stelt vragen en geeft antwoorden op een bevestigende manier; d.w.z. je bevestigt wat je al weet. Je hebt immers de neiging om bij je innerlijke dialoog enkel

bevestigende vragen te stellen en bevestigende antwoorden te geven.⁶⁹ Paradoxaal communicatie helpt om het voortdurend bevestigend innerlijk spreken te verwarren en uiteindelijk te doen stoppen. Paradoxaal communicatie wordt gezien als een efficiënte weg om dat vanzelfsprekende proces te doorbreken.

5. *Magisch of sacraal taalgebruik*

Overtuigd zijn dat woorden en gebaren een magische, onzichtbare, niet te meten kracht hebben, is een kenmerk van het magisch-sacraal taalgebruik.

Je gebruikt de talen magisch-sacraal ...

- wanneer je spreuken of mantra's reciteert in de overtuiging dat die je verbindt met het 'hogere', het spirituele en dat het een weldoend effect heeft op jezelf en misschien zelfs op anderen;⁷⁰
- wanneer je overtuigd bent dat het regelmatig uitspreken van woorden invloed heeft op de mentale gezondheid, de geest of het hart; dat van jezelf en dat van anderen;
- wanneer je woorden, gebeden, klanken, muziek, kleuren, gebaren of rituelen gebruikt om te communiceren met 'het hogere' of 'De of Het Hogere' of 'Het Universum';
- wanneer je woorden, gebaren of tekens gebruikt buiten de gebruikelijke conventies om het gedrag van anderen te beïnvloeden;
- wanneer je woorden, beelden, gebaren of tekens gebruikt binnen de afspraken van een gesloten groep om de samenhang en de macht van de groep te bevestigen (academici, studentenclub, mannenclub, supportersclub, enz.).

⁶⁹ Lees over niet-bevestigende vragen in: *De kunst van het vragen en het Vragenkompas*

⁷⁰ Ja er kan 'objectief' worden vastgesteld dat het repetitief herhalen van *klanken* een rustgevend effect heeft. Het gaat echter om de klanken, om het even welke woorden hiermee worden uitgesproken. De klank 'Ohm' of "AUM" werkt rustgevend als klank, zelfs al geloof je niet dat het je verbindt met het hogere, met de spirituele zon, met de ultieme realiteit. Dit geloof hoort bij sacraal taalgebruik.

Het maakt niet uit of je de effecten van je taalgebruik kunt 'bewijzen'. Ja, het opzeggen van een spreuk heeft een effect. Dat kan je 'objectief' vaststellen. Wat je hiermee niet kunt vaststellen is hoe het effect tot stand komt, welke verbanden er zijn tussen taal, context en gedrag.

Wanneer de Rolling Stones optreden in een sportarena en jij bent een van de honderdduizend enthousiaste aanwezige fans dan heeft hun muziek duidelijk effect op jouw gedrag. Daar is echter geen magie mee gemoeid. Hetzelfde geldt voor de muziek voor de 'fans' bij godsdienstige feesten.

Magisch-sacraal taalgebruik is de gebruikelijke taal bij alle religies en godsdiensten, bij diegenen die zich bezig houden met 'spiritualiteit' en bij astrologie, tarot, numerologie, enneagram, enz. Woorden, getallen, tekens, symbolen, kleuren of klanken bevatten 'iets', een 'energie', die invloed heeft telkens wanneer je ze inzet, is de overtuiging.

Veel mensen hebben behoefte aan iemand die hen de taal leert waarbij ze contact kunnen hebben met 'de andere wereld': een leraar, een priester, een hogepriesters, een goeroe, een wijze, een 'held', een idool. De taal die ze dan leren is magisch-sacraal, want de woorden, de gebaren, de klanken of de rituelen bewerkstelligen meer dan ze bij 'gewone' stervelingen doen. Veel mensen houden van spreuken en mantra's en dichten die een helende kracht toe.

Zie hoe voetballers het terrein oplopen of wat ze doen na het scoren van een doelpunt. Vergis je niet, ook zakelijk ingestelde personen leven in een magische wereld. Kijk eens wat er op de boekenplank staat: "Zeven geheime tips voor de managers", "De zeven wegen naar succes.", "Hoe uw persoonlijke ontwikkeling in kaart brengen op basis van Enneagram". Veel managementmodellen en typologieën zijn gebouwd op sacrale gegevens, niet op streng onderzochte en door anderen gecontroleerde data. Ze hebben de bedoeling 'ver-wondering' op te roepen, je te bevestigen en je erkend te doen voelen "Ja, dit klopt. Het wérkt!". Sacraal opgestelde modellen wérken wel, echter niet om de reden die wordt vooropgesteld door de gebruikers.

6. Metaforisch of beeldend taalgebruik

Soms denk je in de taal van beelden, kleuren of klanken. Soms gebruik je de woordentaal om een beeldend verhaal te vertellen. In je communicatie gebruik je dan een taal op een manier die daar bij past. Het is een stijl die het beeldend denken onderstreept: we 'spreken' metaforisch, in beelden, in verhalen, in analogieën.

We kennen allemaal de mythen, de sprookjes, de gezegden, de verhalen en de beeldspraak. In deze vorm worden een aantal 'waarheden' doorgegeven zonder ze expliciet te benoemen als 'waarheid'. De verhalen zijn 'echt' en 'waar', weliswaar anders 'waar' dan het nauwkeurig gebruik van dat woord.

Metaforisch taalgebruik kan zeer ernstig zijn, het hoeft niet speels te zijn. Metaforisch taalgebruik laat veel ruimte voor interpretatie en dat is maar goed ook. Het doel is niet om een rechtlijnige boodschap door te geven of om alle misverstanden te vermijden. Metaforisch taalgebruik laat toe dat de ontvanger in de communicatie er een eigen invulling aan kan geven om op deze manier een verbinding te leggen met de eigen innerlijke belevingswereld. Je zou kunnen zeggen dat we innerlijk op een metaforische manier 'praten' wanneer we dromen.

Sacraal taalgebruik maakt vaak gebruik van metaforen. Toch hoeft metaforisch taalgebruik niet sacraal te zijn.

Het wordt lastig wanneer metaforisch taalgebruik wordt gelezen als een letterlijk te nemen boodschap. Zoals wanneer men mythen letterlijk neemt of overtuigd is dat de woorden in Het Grote Verhaal of in een Heilig Boek wél letterlijk moeten worden genomen en begrepen. Deze houding is deel van wie sacraal denkt en het magisch-sacraal taalgebruik letterlijk neemt, zoals in veel religies gebeurt, vooral door wie de 'strengere' versie aanhangt.

Metaforen zijn essentieel om abstracte begrippen te communiceren (bv. in de astrofysica). Je gebruikt op dat ogenblik beelden om een 'waarachtige' gedachte door te geven. Je mag het beeld echter niet

letterlijk nemen indien je de onderliggende boodschap wilt kunnen vatten.

Sean Carroll: Het gebruik van metaforen is iets waar je de hele tijd mee te maken krijgt als je bezig bent met het soort onderwerpen waarover ik schrijf: deeltjesfysica, zwaartekracht, kosmologie. Wat nuttig kan zijn, zijn analogieën of metaforen. Je moet echter voorzichtig zijn, want je kunt mensen op ideeën brengen die aansluiten bij de analogie die je niet bedoelde. Een klassiek voorbeeld is het Higgs-deeltje: hoe leg je uit wat het is, waarom het belangrijk is, hoe het doet wat het doet? De reden dat het Higgs-deeltje belangrijk is, is dat het ons vertelt dat de lege ruimte gevuld is met het Higgs-veld, wat invloed heeft op de deeltjes die er doorheen gaan. Mensen hebben allerlei metaforen gebruikt om te proberen uit te leggen hoe het Higgs-veld massa toevoegt aan deeltjes: "Het is alsof je een pingpongbal door melasse (een stroperige brij) sleept versus hem door de lucht sleept", of "Het is alsof je door een kamer vol mensen loopt, waar een onbekende persoon er sneller doorheen zal gaan dan een beroemdheid." Maar dit is gevaarlijk omdat al deze analogieën het laten klinken als de ether (een hypothetisch element of 'essentie' dat de hemel vulde, volgens sommige middeleeuwse denkers). Wat mensen helpt om wetenschap te waarderen, is dat we ze niet alleen de feiten geven, maar ze in de context van een verhaal plaatsen. Je moet echter wel oppassen dat je het verhaal en de analogie in het verhaal niet met de werkelijkheid verwart.⁷¹

7. Speels of poëtisch taalgebruik

Spelen met woorden en gebaren, beelden oproepen via een bloemrijke en kleurrijke taal, een lach uitlokken, de toehoorder/de lezer/de toeschouwer/de luisteraar bewust op een verkeerd been zetten ("Mispoes! Mispoes!"), enz. het zijn voorbeelden van speels taalgebruik. Het speels en poëtisch taalgebruik is het terrein bij uitstek van woord-kunstenaars, dichters, columnistes, clowns en standup

⁷¹ De opmerking van Sean Carroll: [Science and story](#)

comedians en kinderboeken. Dit taalgebruik balanceert tussen (ogenschijnlijk) kinderlijk lief en (ogenschijnlijk) bloedernstig. Je weet als ontvanger niet altijd onmiddellijk waar de ander naartoe wil of waar je aan toe bent. Er is zoveel ruimte om in te vullen. Wel voelt het aan als veilig en te vertrouwen.

De kracht van het poëtisch taalgebruik kent de ernstige mens reeds vele eeuwen. Hij gebruikt die namelijk als middel om teksten beter te onthouden, te memoriseren. Om (ernstige) teksten van buiten te leren zijn korte en rijmende zinnen veel efficiënter. Op deze manier wordt nauwkeurig taalgebruik soms gecombineerd met een speelse, poëtische vorm.

Haiku's zijn een vorm van speels en poëtisch taalgebruik met tegelijkertijd een zeer diepe, ernstige ondergrond.

*Als ik denk dat hij
van mij is, hoe licht weegt dan
de sneeuw op mijn hoed.*

Bashô (1644-1694)

*De wortelrooier
met de wortel heeft hij mij
de Weg gewezen.*

Issa (1763-1827)

*Zij geeft haar geuren
aan de hand, die haar brak,
- pruimebloesemtak.*

Chiyo-ni (1701-1775)

8. Verhullend of eufemistisch taalgebruik

Verhullend of verbloemend communiceren gebeurt wanneer je een taal gebruikt die ogenschijnlijk zorgvuldig of nauwkeurig is, doch die in werkelijkheid de gedachtegang vertroebelt, zelfs verduistert. In zulke gevallen verhuult de communicatie meer dan dat het zaken verheldert. Er worden dingen gesuggereerd die er niet zijn. Een woordenvloed zorgt er voor dat men door het bos de bomen niet meer ziet. Men wordt meegenomen in een woordenschemer die veronderstelling op veronderstelling bouwt en niet berust op duidelijk uitgesproken en verifieerbare waarnemingen en gedachten. Men komt terecht in een woordenbad van jargon dat doet ja-knikken en die de luisteraar zachtjes in een 'denkslaap' wiegt.

Voorbeelden van verhullend taalgebruik liggen voor het rapen. Men hoort deze taal vaak bij westerse apostelen van oosterse filosofieën, bij predikers van de drie grote boek-godsdiensten, bij gebedsgenezers, bij New-age adepten, bij would-be therapeuten, bij mensen die les geven in 'spirituele kennis'. Je leest het in tijdschriften rond 'Geluk'. Wat al deze mensen gemeen hebben: het zijn allemaal woorden-alchemisten, het zijn moderne 'woorden-tovenaars'.

"Alles bestaat uit energieën die invloed hebben op elkaar.", "Synchroniciteit bewijst dat er om jou wordt gegeven.", "Het Universum luistert naar jou.", "Deze voorvallen passen in het kosmisch geheel.", "Het gaat om een allesomvattende, onvoorwaardelijke Liefde.", enz. Waar of niet waar? Je kunt alle kanten op met dit soort uitspraken want ze zijn enorm vaag. Er wordt een woordenwaas gecreëerd waarin van de lezer of de toehoorder wordt gevraagd te geloven in allerlei eigenschappen, fenomenen, interacties of invloeden zonder dat die worden gespecificeerd. "Je weet wel, hé. (met de bijklank: Je bent toch geen domoor die dat niet weet.)"

Soms gebruiken mensen die verhullend spreken een taal die op het paradoxale lijkt. Dat is onderdeel van het in de val lokken van hun

toehoorders. Paradoxaal klinkende uitspraken doet de geesten verstommen en vol bewondering opkijken naar de spreker. Het lijkt dan alsof er toverkracht steekt in de woorden van de spreker. Religies hullen zich vaak in verhullend taalgebruik. Sacraal taalgebruik is niet zelden tegelijk verhullend taalgebruik.

Ook wetenschappers spreken soms verhullend, wanneer ze een verband hebben ontdekt tussen twee factoren en ze er vanuit gaan dat er een *causaal* verband bestaat tussen die fenomenen of ze suggereren in hun taalgebruik dat er alleszins meer is dan een *correlatie*. In iedere wetenschapper leeft nog steeds een stukje 'naïeve waarnemer': men ziet twee fenomenen op hetzelfde moment verschijnen en men veronderstelt beïnvloeding ... een verband ... een correlatie en later een *causaal* verband, meer nog, een rechtlijnig *causaal* verband. Het klinkt wetenschappelijk, maar het is verhullend want het voert weg van helder denken.⁷²

De vaststelling van een relatie oorzaak—gevolg is nog geen verklaring voor hoe de relatie tot stand is gekomen, hoe die relatie werkt of hoe noodzakelijk en uniek de waargenomen gevolgen zijn.

Voor de meeste mensen is de vaststelling 'B volgt op A' tevens de verklaring!

Het vaststellen op zich verklaart niet!

Het verklaart niet

hoe en waardoor ik dat vaststel,

hoe en waardoor ik de gevolgen er aan koppel,

hoe en waardoor ik er een verklaring van maak en

hoe en waardoor ik iets begrijp.

*Helder en correct verklaren is een harde noot om te kraken en daar zijn de meesten van ons niet toe bereid, zelfs niet (sommige) filosofen en wetenschappers.*⁷³

⁷² Dr. Scott Lilienfeld e.a., *50 Great Myths of Popular Psychology: Shattering Widespread Misconceptions about Human Behavior*, 2010

⁷³ Geen rechtstreeks citaat maar dit heb ik gehaald uit het werk van de filosoof Thomas Nagel, o.a. *Het laatste woord - Een kleine filosofie van de rede*

9. Demagogisch of profetisch taalgebruik

Overtuigen met krachtige woorden die beletten dat de ander lang nadenkt en reflecteert op wat er wordt gezegd, dat doet het demagogisch taalgebruik. Op deze manier een taal gebruiken heeft als doel de ander te overtuigen van 'iets' dat - achteraf nauwkeuriger bekeken - toch niet helemaal correct in elkaar steekt. De spreker zegt meestal een beroep te doen op het gezond verstand van zijn toehoorder en op de vanzelfsprekendheid dat de persoon logisch kan denken. Hij streeft er naar om de luisteraar, die er niet op bedacht is, onbewust naar een bepaalde conclusie toe te leiden. Bij demagogisch taalgebruik wil een spreker (of schrijver) de toehoorders (of lezers) in een bepaalde gedachtenstroom brengen en stap na stap leiden naar een punt, een conclusie, waar de betrokkenen op een andere wijze niet zouden toe komen.

Vaak worden appels met citroenen vergeleken of worden zaken uit hun verband gerukt of op een vreemde wijze aan elkaar gekoppeld. De spreker vestigt de aandacht op twee fenomenen die gelijktijdig gebeuren (een correlatie) en gebruikt die vervolgens onmiddellijk in een strak oorzaak-gevolg kader. Hij goochelt met begrippen als 'synchroniciteit', 'serendipiteit' en 'flow'. Hij bouwt op vooroordelen, geruchten en clichés en haakt die in elkaar en presenteert ze als bouwstenen van een zinnige, heldere gedachtegang. Hij doet beroep op bekende figuren om de eigen gedachtengang autoriteit te geven.

Demagogisch taalgebruik verleidt zonder rechtsreeks teveel onwaarheden te zeggen. Met kleine vervormingen tijdens het proces van de gedachtevorming wordt de toehoorder naar een vooropgestelde conclusie gelokt. De spreker geeft de luisteraar daarbij de indruk dat hij zelfstandig (mee) denkt en zelf tot die conclusie is gekomen.

Bij demagogisch taalgebruik bespeelt de spreker de primaire reacties en de primaire gevoelens van de toehoorder, de lezer, de toeschouwer of de luisteraar, om hem naar een "Ja, zo is het." te lokken. Bedreven

demagogen slagen er in om 'onweerlegbare bewijzen' voor te leggen die net het tegenovergestelde 'bewijzen' dan de wetenschappelijk bewezen feiten (evidence based facts). Ze kunnen met overtuiging een reeks voorbeelden geven die volledig naast de kwestie zijn maar geloofwaardig overkomen. Zo groeien bv. complot-theorieën.

Bekende politici zijn meesters in het gebruik van demagogisch taalgebruik. Vandaag leven we in een tijd dat iemand zo hard en zo lang leugens kan roepen dat ze op den duur 'feiten' lijken. Daarbij roept hij dat de tegenpartij (die de gegevens wil checken) enkel 'valse feiten' op tafel legt. De demagoog draait de 'werkelijkheid' gewoon om.

10. Bureaucratisch of juridisch taalgebruik

Documenten van de overheid zijn zeer vaak opgesteld in een taal die enkel begrijpbaar is voor ambtenaren. Men wil nauwkeurig zijn, alle misverstanden voorkomen en niet het verwijt krijgen dat iets niet werd gemeld. Vaak wil men een gans boek in enkele paragrafen kwijt of enkele paragrafen in een paar zinnen. Het is een zeer gekunstelde taal. Het is een taalgebruik die zeer moeilijk of zelfs helemaal niet is om te zetten in een andere taal dan een woordentaal. Probeer zo'n document maar eens in een mindmap of een tekening te vatten. Onmogelijk. Het doel van de tekst is in de meeste gevallen niet om de lezer te bereiken maar om zich in te dekken tegen tegenspraak of discussie. Het is het taalgebruik van wetteksten, officiële documenten, juridische teksten, allerlei contracten. Voor wetteksten en juridische documenten is dit nog begrijpbaar. Het is echter niet aanvaardbaar dat documenten die een dienstverlener aan zijn klanten geeft in die taal worden opgesteld. Kijk maar eens naar de communicatie tussen een ziekenhuis en haar patiënten; een autoverkoper en zijn klant; een nutsbedrijf en haar klanten; de programma's op het internet die eerst vragen of je de voorwaarden hebt gelezen en er mee akkoord gaat.